

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ
СОЦИАЛЕН ФОНД

Организация на
обединените нации
за образование,
наука и култура

Регионален център за
опазване на нематериалното
културно наследство в
Югоизточна Европа
под егидата на ЮНЕСКО

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ

Проект BG05SFOP001-2.009-0182
"Опазване на нематериалното културно наследство чрез повишаване на гражданското участие в процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на политики и законодателство" финансиран по Оперативна програма „Добро управление“ 2014-2020 съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд.

www.eufunds.bg

ЕДНА ПОСОКА
МНОГО ВЪЗМОЖНОСТИ

НАРЪЧНИК

ЗА АДМИНИСТРАЦИИТЕ НА МЕСТНИТЕ ВЛАСТИ

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ
СОЦИАЛЕН ФОНД

Организация на
обединените нации
за образование,
наука и култура

Регионален център за
опазване на нематериалното
културно наследство в
Югоизточна Европа
под егидата на ЮНЕСКО

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ

НАРЪЧНИК

ЗА ОПАЗВАНЕ НА НЕМАТЕРИАЛНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО, НАСОЧЕН
КЪМ МЕСТНИТЕ АДМИНИСТРАЦИИ И МЕХАНИЗЪМ ЗА ВКЛЮЧВАНЕ И
УЧАСТИЕ НА НПО, ГРАЖДАНСКИ ОРГАНИЗАЦИИ И МЕСТНИ ОБЩНОСТИ
В ПРОЦЕСА НА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА МОНИТОРИНГ И КОНТРОЛ НА
ПОЛИТИКИТЕ, СВЪРЗАНИ С НЕМАТЕРИАЛНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ
СОЦИАЛЕН ФОНД

Организация на
обединените нации
за образование,
наука и култура

Регионален център за
опазване на нематериалното
културно наследство в
Югоизточна Европа
под егидата на ЮНЕСКО

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ

Корица - Алея на занаятите, гр. Банско, 2018 г.,
снимка на Регионален Център София

Настоящият документ е създаден по проект BG05SFOP001-2.009-0182

„Опазване на нематериалното културно наследство чрез повишаване на гражданското участие в процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на политики и законодателство“ финансиран по Оперативна програма „Добро управление“ 2014-2020, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Европейския съюз и Управляващия орган.

гр. София, 2020 г.

ПРЕДИСЛОВИЕ

От д-р Ирена Тодорова

Наръчникът е изготвен по проект „Опазване на нематериалното културно наследство чрез повишаване на гражданското участие в процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на политики и законодателство“ финансиран по Оперативна програма „Добро управление“ 2014-2020, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд и предлага иновативна концептуална рамка в помощ на административните структури на местните власти за опазване и управление и съхранение на нематериалното културното наследство с цел активно включване на гражданското участие при провеждането на политики, чрез открито и отговорно управление и разработване на механизъм за осъществяване на граждански мониторинг на местните политики. Той ще подпомогне съвместните действия между администрации и НПО и ще повиши капацитета при участието им в процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на законодателството и политиките в областта на нематериалното културно наследство. Надяваме се, че този наръчник ще отговори на нуждите на местните администрации и очакваме да получим коментари и предложения за неговото подобрене и обогатяване с конкретни примери и казуси, които да представят най-добрите практики или да демонстрират натрупания опит през годините за опазване на нематериалното културно наследство на България.

Регионален Център – София, ЮНЕСКО

Създаването на Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО в България е дълъг процес на национални и международни усилия. Подготовката започва още през 2008 г., когато Центърът е регистриран като юридическо лице с нестопанска цел в съответствие с българското законодателство. Една година по-късно, с Резолюция, приета на 35-тата сесия на Генералната конференция на ЮНЕСКО, е одобрен като център от категория 2 под егидата на ЮНЕСКО. Така Регионалният център в София става седмият център от категория 2 в света и единственият в Европа. Целта на тези центрове е да популяризират принципите и идеите на Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство (2003), да засилват капацитетите за опазването на наследството на регионално и международно ниво и да насърчават регионалното и международно сътрудничество в тази област. Правителството на Република

България и Организацията на обединените нации за образование, наука и култура (ЮНЕСКО) подписват през 2010 г. Споразумение за създаването в София на Регионален център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО. Документът е ратифициран от българския парламент на 16 март 2011 г., след което влиза в сила.

Значимо събитие за България и за региона на Югоизточна Европа е откриването на Центъра, което предизвиква голям обществен и медиен интерес. На 20 февруари 2012 г. Генералният директор на ЮНЕСКО Ирина Бокова (мандат 2009-2017), тогавашният министър на културата на Република България Вежди Рашидов, министър на външните работи на Република България Николай Младенов и председателят на Българската академия на науките акад. Никола Съботинов заедно дават старт на Сдружението, чието седалище се намира в Музея за социалистическо изкуство. Министерството на културата, Министерството на външните работи и Българската академия на науките са съучредители на Центъра.

За първите шест години екипът на Регионалния център работи активно за приобщаването и ангажирането на държавите от региона в дейностите на Центъра. Днес държавите членки са

шестнадесет - Албания, Армения, Босна и Херцеговина (с двама представители), България, Грузия, Гърция, Кипър, Република Молдова, Румъния, Северна Македония, Словения, Сърбия, Турция, Хърватия, Черна гора и Украйна. Все повече страни признават значението на Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО и се обръщат към него за подкрепа и експертиза по дейности и инициативи, свързани с нематериалното културно наследство.

През 2017 година бе извършено външно оценяване на дейността на Регионалния център от ЮНЕСКО за подновяване на Споразумението за нов шестгодишен период. На 10 ноември 2017 г. Генералният директор на ЮНЕСКО Ирина Бокова и Министърът на културата на Република България Боил Банов подписаха в Париж Споразумение за продължаване дейността в София на Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО. То е ратифицирано със закон в Държавен вестник брой 32 от 13.04.2018 г.

Мисията на Центъра е да насърчава активното сътрудничество в областта на нематериалното културно наследство на национално, регионално и международно ниво и да инициира и осъществява инициативи за опазване и популяризиране на нематериалното културно

наследство на страните от Югоизточна Европа, посредством обучения, споделяне на добри практики и др.

Целите на Регионален Център–София, ЮНЕСКО са да:

- **популяризира** Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на НКН и допринася за нейното прилагане в Югоизточна Европа;
- **увеличава участието на общности, групи и лица** в опазването на НКН в страните от Югоизточна Европа;
- **повишава капацитета на държавите членки** на ЮНЕСКО от Югоизточна Европа в опазването на НКН;
- **координира, обменя и разпространява информация** относно опазването на НКН в региона;
- **поощрява** регионалното и международното сътрудничество за опазване на НКН.

Повече за дейността на Регионален център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО може да откриете на <http://www.unesco-centerbg.org/>.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	8
Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство	8
Какво представлява нематериалното културно наследство?	10
Цели на настоящия наръчник	11
За кого е предназначен този наръчник?.....	12
Как е структуриран наръчникът?	12
Нормативна рамка в областта на НКН	13
Защо е необходимо да се опазва НКН?	14
Подход за опазване и управление на НКН	22
Приобщаващ подход	22
Интегриран подход	23
Включване на заинтересованите страни в опазването на НКН	26
Система за опазване на НКН	29
Механизъм за включване, обратна връзка и оценка на гражданите, гражданските организации и местните общности в опазването на НКН	31
Гражданско участие.....	31
Ниво на гражданско участие	32
Планиране на политиките за опазване на НКН	35

Изпълнение на политиките за опазване на НКН	45
Мониторинг на политиките за опазване на НКН.....	49
Конкретни стъпки за участие на НПО в политиките за опазване на НКН.....	52
Анализ на заинтересованите страни	52
Включване на гражданския сектор в местните политики за опазване на НКН.....	54
Изграждане на устойчиво партньорство за опазване на НКН.....	61
ПРИЛОЖЕНИЯ	64

Настоящият документ е създаден по проект BG05SFOP001-2.009-0182 "Опазване на нематериалното културно наследство чрез повишаване на гражданското участие в процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на политики и законодателство" финансиран по Оперативна програма „Добро управление“ 2014-2020, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Европейския съюз и Управляващия орган.

УВОД

През последните години се увеличава интересът към опазването на нематериалното културно наследство (НКН) като важна част от идентичността и социалното самочувствие на местните общности като ежедневието, изкуства, занаяти, обичаи и др. Нематериалното културно наследство в хода на историята свързва общностите и изпълнява важна роля по отношение на адаптацията им към социалната, икономическата и околната среда. Нематериалното културно наследство е живо и динамично и обикновено се предава от поколение на поколение. То представлява част от живата колективна памет, като социално изградена реалност. Въпреки понякога архаичния си характер, традициите съществуват и до днес, свързвайки членовете на общността и изграждат идентичността им, често подкопавани от процеса на културни промени, на

Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство

Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство е приета на Генералната конференция на Организацията на обединените нации за образование, наука и култура, наричана по-долу „ЮНЕСКО“, състояла се в Париж от 29 септември до 17 октомври 2003 г., на своята 32-ра сесия, като се позовава на съществуващите международни

които са подложени всички общности в съвременния свят. Ето защо опазването на НКН компенсира загубената идентичност на дадена общност в интерес на модернизацията, при съживяване и възстановяване чрез консенсус на някои културни особености, които са най-високо оценени на местно ниво. Това е и акцентът върху нематериалното културно наследство, както е дефинирано от ЮНЕСКО в Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство от 2003 г., по-специално по отношение на защитата на диалектите, местните култури, музиката, танц, театър, фестивали, обичаи и традиционни знания.

Нематериалното културно наследство е част от живота на индивидите и общностите като до голяма степен определя тяхната идентичност, посредством сложни знания и опит, които са се събирали през годините.

нормативни актове по правата на човека и по-специално на Универсалната декларация за правата на човека от 1948 г., на Международния пакт за икономически, социални и културни права от 1966 г. и на Международния договор за граждански и политически права от 1966 г., като взема под внимание значението на нематериалното културно

наследство, израз на културното многообразие и гаранция за устойчиво развитие, което бе изтъкнато в Препоръката на ЮНЕСКО за опазване на фолклора от 1989 г., във Всеобщата декларация на ЮНЕСКО за културно разнообразие от 2001 г. и в Истанбулската декларация от 2002 г., приета на Третата кръгла маса на министрите на културата. В България тя е ратифицирана със закон, приет от 40-то НС на 26.01.2006 г. и влиза в сила от 10.06.2006 г.

Конвенцията отчита тясната взаимозависимост между нематериалното културно наследство и материалното културно и природно наследство, признава, че процесите на глобализация и социални промени създават условия за възобновяване на диалога между обществата паралелно с проявите на нетърпимост, и са източник на сериозна заплаха от деградация, изчезване и разрушаване на нематериалното културно наследство поради недостига на средства за неговото съхраняване и насърчава международната общност да способства за опазването на това наследство в дух на сътрудничество и взаимопомощ.

Съгласно препоръките на Конвенцията от 2003 г. за опазване на НКН на национално равнище, държавите, ратифицирали Конвенцията, са задължени **да предприемат необходимите мерки за осигуряване опазването на НКН**, което имат на своята територия и да

идентифицират и определят различните елементи на НКН с участието на общностите, групите и съответните неправителствени организации. За осигуряване на идентификацията с цел опазване всяка държава - страна в зависимост от съществуващата ситуация създава един или няколко **регистъра** на НКН, които подлежат на редовно обновяване.

Другите мерки за опазване включват:

- ✓ приемане на **обща политика**, насочена към повишаване ролята на нематериалното културно наследство в обществото и включване на неговото опазване в програмите за планиране;
- ✓ определяне или създаване на един или няколко **компетентни органа** за опазване на нематериалното културно наследство, което съществува на нейна територия;
- ✓ насърчаване на научните, техническите и изкуствоведските **изследвания**, разработване на научноизследователски методологии с цел ефективно опазване на нематериалното културно наследство и по-специално на застрашеното нематериално културно наследство;
- ✓ приемане на целесъобразни **юридически, технически, административни и финансови мерки** за насърчаване създаването или укрепването на **институции за подготовка на кадри** в областта на управление-

то на НКН, както и **предаването** на това наследство чрез форуми и художествени пространства, предназначени за неговото представяне и изразяване; осигуряване на достъп до нематериалното културно наследство при спазване на съществуващите практики, определящи реда на **достъп** до отделни специфични аспекти на това наследство; създаване на **институции за документиране** на нематериалното културно наследство и улесняване на достъпа до тях.

Всяка държава-страна се стреми да използва всички целесъобразни средства за осигуряване на **признаване, уважение и популяризиране** на НКН сред обществеността в частност посредством: програми за образование, повишаване на заинтересоваността и информираността на обществото и по-специално на младежта; специални програми за обучение и подготовка на кадри в рамките на съответните общности и групи; мероприятия по укрепване на кадровия потенциал в областта на опазването на

Какво представлява нематериалното културно наследство?

Съгласно Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство **„Нематериално културно наследство“** означава обичаите, формите на представяне и изразяване, знанията и уменията, а така също и свързаните с тях инстру-

нематериалното културно наследство, свързани по-специално с въпросите на управлението и научните изследвания; и неформални способности за предаване на знанията. Също така държавите са насърчени **да информират обществеността** за опасностите, които заплашват това наследство, както и за инициативите, осъществявани за прилагането на тази конвенция, да стимулират опазването на природните пространства и на мемориалните места, чието съществуване е необходимо за изразяване на НКН.

В рамките на своята дейност по опазване на нематериалното културно наследство всяка държава-страна следва да се стреми да осигури по възможност най-широко участие на общности, на групи, а в отделни случаи на отделни лица, които се занимават със създаване, съхранение и предаване на това наследство, като се стреми да осигури тяхното активно участие в управлението на това наследство.

менти, предмети артефакти и културни пространства, признати от общностите, групите, а в някои случаи отделните лица като част от тяхното културно наследство. Това нематериално културно наследство, предавано от поколение на

поколение, се пресъздава постоянно от общностите и групите в зависимост от тяхната обкръжаваща среда, тяхното взаимодействие с природата, тяхната история и формира чувството им за самобитност и приемственост, като по този начин способства за насърчаване на уважението към културното многообразие и творчество на човечеството. По

„Нематериално културно наследство“ се проявява по-специално в следните области:

- (а) устни традиции и форми на изразяване, в т. ч. и езика в качеството му на носител на нематериалното културно наследство;
- (б) художествено-изпълнителско изкуство;
- (в) социални обичаи, обреди и празненства;
- (г) знания и обичаи, отнасящи се до природата и вселената;
- (д) знания и умения, свързани с традиционните занаяти.

Цели на настоящия наръчник

Да съдейства за осъществяването на целите на Конвенция 2003 за опазване на нематериалното културно наследство и да популяризира необходимостта от опазване на нематериалното културно наследство на местно, национално и регионално равнище чрез осигуряване на по-висока съпричастност на обществеността към дейностите в тази област.

смисъла на тази конвенция за нематериално културно наследство се приема само това нематериално наследство, което съответства на съществуващите международни нормативни актове по правата на човека и което отговаря на изискването за взаимно уважение на общностите, групите и отделните лица и за устойчиво развитие.

„Опазване“ означава прилагането на мерки за осигуряване на жизнена трайност на нематериалното културно наследство, включително неговата идентификация, документиране, изследване, съхраняване, развитие, експлоатация, популяризиране и предаване, предимно чрез формалното и неформалното образование, а така също и възраждане на различните аспекти на това наследство.

С оглед на горепосоченото беше съставен настоящия наръчник, така че да бъде в помощ на местните власти за ефективно опазване на нематериалното културно наследство, а предлагания механизъм да осигури включването и участието на гражданските организации в осъществяване на мониторинг и контрол на дейностите отнасящи се до вземането

на решения, планирането, изпълнението, наблюдението и оценката на свързаните

с нематериалното културно наследство публични политики и програми.

За кого е предназначен този наръчник?

Настоящият наръчник е замислен като инструмент за изграждане и развитие на капацитета на местните власти за ефективното опазване на нематериалното културно наследство, както и да бъде полезен на всички, работещи в тази сфера:

- ✓ да затвърди познанията, способностите, уменията и поведението на хора, пряко отговорни за опазването и управлението на НКН;
- ✓ да укрепи институционалните структури и процеси, като разшири обхвата на пълномощията на ръководителите и създателите на политики; и

- ✓ да създаде динамична връзка между НКН и неговия контекст, която да доведе до по-големи взаимни ползи чрез прилагане на приобщаващ подход, благодарение на който резултатите да следват трайно един след друг.

Независимо дали ще бъде ползван за самостоятелно обучение или в рамките на структурирани инициативи за изграждане на капацитет, този наръчник има за цел да предостави насоки за ежедневната дейност и да надгради върху съществуващите капацитети или дори да създаде нови умения, както у практикуващите специалисти, така и в институциите и в общините и общностите.

Как е структуриран наръчникът?

Наръчникът е разделен на две основни части – обща част, в която са описани подходите, системите на опазване на НКН и нейните основни елементи и специфична част с механизми за включване на гражданските организации в опазването на НКН, начините и способите, чрез които обществеността ще може да прави оценка и дава обратна връзка относно актуализирането на законодателството и прилагането на политики в областта на НКН.

Механизмът и конкретните стъпки на включване в политиката по опазване на НКН илюстрира по един практичен и конкретен начин отделните етапи, които местните власти и местните общности трябва да следват, за да откриват, съхраняват и най-вече да оползотворяват своите културни ценности за целите на своето развитие.

Нормативна рамка в областта на НКН

В рамките на проекта "Опазване на нематериалното културно наследство чрез повишаване на гражданското участие в процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на политики и законодателство" са изготвени два анализа – „Анализ на българската нормативна рамка в областта на нематериалното културно наследство спрямо международните документи в областта на

нематериалното културно наследство с включени препоръки" и „Анализ на законодателството и политиките в страните членки на регионалния център в областта на опазването на нематериалното културно наследство“. В анализите са идентифицирани основни стратегически и нормативни документи в политиката за опазване на нематериалното културно наследство.

Наднационално ниво:

- ✓ Всеобща декларация за правата на човека;
- ✓ Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство;
- ✓ Европейска културна конвенция;
- ✓ Рамкова конвенция за значението на културното наследство за обществото;

- ✓ Стратегия за културното наследство в Европа през 21-и век;
- ✓ Резолюция 2269 (2019) Опазване и укрепване на нематериалното културно наследство в Европа;
- ✓ Резолюция на Европейския парламент „За интегриран подход към културното наследство на Европа“.

Национално, регионално, областно и общинско ниво

- ✓ Национална програма за развитие: България 2020;
- ✓ Европа 2020: Национална програма за реформи - Актуализация 2018 г.;
- ✓ Споразумение за партньорство на Република България, очертаващо помощта от Европейските структурни и инвестиционни фондове за периода 2014–2020 г.;
- ✓ Програма за управление на прави-

- телството на Република България за периода 2017–2021 г.;
- ✓ Актуализирана Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България 2014–2030 г.;
- ✓ Проект на Стратегия за развитие на българската култура 2019–2029 г.;
- ✓ Регионални планове за развитие;
- ✓ Областни планове за развитие;

- ✓ Общински планове за развитие и стратегически документи.

Повече информация за резултатите от анализите можете да научите от електронната страница на Регионалния

център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО <https://www.unesco-centerbg.org/>

Защо е необходимо да се опазва НКН?

Опазването на НКН цели неговото съхранение за идните поколения, като прилага мерки за осигуряване на жизнена трайност на нематериалното културно наследство, включително неговата идентификация, документиране, изследване, съхраняване, развитие, експлоатация и популяризиране.

Нарастващият интерес на обществото към НКН като цяло означава, че в днешно време общностите осъзнават все по-голямата си роля за опазване на своето наследство. Нематериалното културно наследство има важни социални и икономически функции и някои от тях са все така свързани с

общностите, придавайки допълнителни материални и нематериални изражения на стойността си.

През 2015 г. ООН поставя нови глобални цели за устойчиво развитие (Agenda 2030)¹, като една от тях е за насърчаване на межкултурното разбиране, толерантност, взаимно уважение и етика на глобалното гражданство и споделяната отговорност за опазване на културното многообразие на света, като до 2030 г. следва да се разработят и приложат политики за насърчаване на устойчивия туризъм, който създава работни места и насърчава местната култура и продукти.

Важна информация

Програмата за устойчиво развитие за 2030 г. (Agenda 2030)² представлява план за действие, който се занимава с трите измерения - **икономическото, социалното и екологичното устойчиво развитие чрез 17 цели за устойчиво развитие** като силно взаимозависими сфери на действие, които засягат пътищата на развитие на всички нива и зачитат трите основни принципа - правата на човека, равенството и устойчивостта. Нематериалното културно наследство може ефективно да допринесе за устойчивото развитие по всяко от трите му измерения, както и за изискването за мир и сигурност като основни предпоставки за устойчиво

¹ <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

² <https://ich.unesco.org/doc/src/34299-EN.pdf>

развитие. Как най-добре може да се разбере мястото на нематериалното културно наследство в устойчивото развитие, така че неговите приноси да бъдат признати и напълно реализирани?

Приобщаващо социално развитие

- Нематериалното културно наследство е жизненоважно за постигането на продължителна сигурност.

Традиционното осигуряване на храна - местното земеделие, пастирството, риболова, лова, системите за събиране и съхраняване на храни могат да допринесат значително за осигуряване на качествена храна.

- Традиционните здравни практики могат да допринесат за благополучието и качествено здравеопазване за всички.

Общностите по света са разработили разнообразие от знания и практики, свързани със здравето, предоставящи ефективни и достъпни терапии, често базирани на използването на местни природни ресурси. Билкарите например са важни доставчици на първична медицинска помощ на хората от хилядолетия.

- Традиционните практики, свързани с управлението на водите, могат да допринесат за равен достъп до чиста вода и устойчиво използване на водата, по-специално в селското стопанство и други поминъци.

През вековете, местните общности са доказали своя капацитет за формиране на устойчиви практики за управление на водите, ръководени от дълбоко задържани вярвания и традиции за осигуряване на достъп за всички до чиста вода.

- Нематериалното културно наследство предоставя живи примери на образователно съдържание и методи.

Общностите постоянно намират начини да систематизират и предават на бъдещите поколения своите знания и житейски умения, особено що се отнася до тяхната социална среда.

- Нематериалното културно наследство може да помогне за укрепване на социалното сближаване и приобщаване.

Социалните практики, ритуалите и празничните събития структурират живота на общностите и групите и могат да играят ключова роля за укрепване на социалната им отношения по приобщаващ начин.

- Нематериалното културно наследство е решаващо за създаването и предаването на ролите и идентичностите на половете и следователно е критично за равенството между половете.

Чрез нематериалното културно наследство общностите предават своите ценности, норми и очаквания, свързани с пола и половата идентичност на членовете на общността.

Устойчивост на околната среда

- Нематериалното културно наследство може да помогне за опазването на биоразнообразието.

Коренните и местните общности играят централна роля за опазването и устойчивото използване на биологичното разнообразие.

- Нематериалното културно наследство може да допринесе за устойчивост на околната среда.

Докато човешките дейности консумират природни ресурси с нарастващи и неустойчиви темпове на глобално ниво, много местни общности са разработили начин на живот и нематериално културно наследство, които са сложно свързани с природата и зачитат околната среда.

Приобщаващо икономическо развитие

- Нематериалното културно наследство често е от съществено значение за поддържане на поминъка на групите и общностите.

Местните знания, умения и практики, поддържани и усъвършенствани през поколенията, осигуряват препитание на много хора.

- Нематериалното културно наследство може да генерира приходи и достойна работа за широк кръг хора и индивиди, включително от бедни и уязвими групи.

Традиционното занаятчийство, например, често е основен източник на доходи за групи, общности и индивиди, които иначе биха били в границите на икономическата система.

- Нематериалното културно наследство като живо наследство може да бъде основен източник на иновации за развитие.

Общностите и групите непрекъснато правят иновации и се променят. Нематериалното културно наследство е стратегически ресурс за осигуряване на трансформативно развитие на местно и глобално ниво.

- Общностите също могат да се възползват от туристически дейности, свързани с нематериално културно наследство.

Откриването на разнообразието от традиции, празнични събития, сценични изкуства, умения, свързани с традиционните занаяти и други области на нематериалното културно наследство, е мощен лост за привличане на туристи на национално, регионално и международно ниво.

Съхраняването и развитието на НКН създава положителни икономически ефекти, които намират пряко отраже-

ние в реализирането на постъпления от маркетинга на културния туризъм, както и нови възможности за заетост,

Източник: Регионален Център София

допълнителни доходи за домакинствата, общностите, предприемачите, операторите в туризма, както и други аспекти. Освен икономическият ефект, голямо значение за местните общности имат също и положителното социално и екологично въздействие на културния туризъм. Той е нещо повече от една икономическа възможност – той е средство за обогатяване на качеството на живота и за предоставяне на права на местните жители в управлението. Особено важна е концепцията за предоставяне на права в управлението, защото тя е средство за насърчаване на развитието на местните общности, стимул за местните жители и организации да създават развитие според собствените си идеи и ритъм. По този начин местните общности участват в процесите на опазване и управление на НКН и са в състояние да оценят ползите, които това носи за тях.

Културният туризъм може също да служи като елемент на опазването, поддържане и защита и популяризиране на нематериалното културно наследство като например организиране на фестивали, събори и специфични обичаи. Творческият потенциал изпъква особено много, когато съживяването на определени културни традиции за целите на туризма насърчава индивидуалното творчество, художественото творчество и пълнотата на идентифицирането на хората с тяхната среда и история. Следователно нематериалното културно наследство е един вид териториален капитал или източник на развитие, в който пребивават и на който се радват не само местните жители, но и туристите и който може да има положителен икономически, социален и екологичен ефект. Същевременно развитието на културния туризъм може да бъде заплаха за местните хора, особено когато дейностите или инвеститорите идват „отвън“ и се интересуват само от печалбата, като приемат местна Съхраняването и развитието на НКН създава положителни икономически ефекти, които намират пряко отражение в реализирането на постъпления от маркетинга на културния туризъм, както и нови възможности за заетост, допълнителни доходи за домакинствата, общностите, предприемачите, операторите в туризма, както и други аспекти. Освен икономическият ефект, голямо значение за местните общности имат също и положителното социално

и екологично въздействие на културния туризъм. Той е нещо повече от една икономическа възможност – той е средство за обогатяване на качеството на живота и за предоставяне на права на местните жители в управлението. Особено важна е концепцията за предоставяне на права в управлението, защото тя е средство за насърчаване на развитието на местните общности, стимул за местните жители и организации да създават развитие според собствените си идеи и ритъм. По този начин местните общности участват в процесите на опазване и управление на НКН и са в състояние да оценят ползите, които това носи за тях.

Богатството и жизнеността на българското нематериално културно наследство, определя позициите и приноса му в дефинирането и утвърждаването на националната идентичност и мястото ѝ в европейското и световното културно пространство.

На национално и местно ниво има реди-

ца стратегически и планови документи за развитие на политиките насочени към опазването и съхранението на нематериалното културно наследство.

Важна предпоставка за опазването на нематериалното наследство е неговото идентифициране и регистриране. Компетентен орган за опазването на НКН е Министерство на културата и с Наредба

1 от 8 май 2013 г. за водене на Регистъра на нематериалното културно наследство на Република България нормативно е установен начинът, по който да се извършва вписване на нематериалното културно наследство. Насоки за вписване на нематериалното наследство в регистрите са дадени и в Конвенцията, а именно, на вписване подлежи нематериално наследство което е признато от общността или групата на своя произход, отговаря на изискванията за взаимно уважение на общностите, групите и отделните лица и създава условия за тяхното устойчиво развитие.

Важна информация

Регистърът на България се поддържа като единна електронна база данни по начин, който гарантира целостта и защитата на информацията срещу разрушаване, неправомерно изменение и ползване, като данните са публични и достъпът до тях се осигурява чрез интернет страницата на Министерството на културата. Регистърът съдържа две части – национална листа и регионални листи. В частта на регистъра „Национална листа“ се вписват сферите на нематериалното културно наследство, които са характерни за страната и са обект на закрила от държавата. В частта на регистъра „Регионални листи“ в съответните раздели се вписват елементи от сферите на нематериалното културно наследство, характерни за съответната област, обект на закрила от държавата.

Вписването в регистъра започва по писмено предложение, направено от читалище, музей, локален център за нематериално културно наследство или Националния център за нематериално културно наследство при Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей на Българската академия на науките.

Линк: <https://www.treasuresbulgaria.com/>

Националната представителна листа с елементи на нематериалното културно наследство в България се изготвя от 2008 г. и се извършва въз основа на Национална кампания „Живи човешки съкровища“, която се провежда на всеки две години. Опираща се на Регистъра на нематериално културно наследство в България, селекцията за Представителния списък протича на два етапа – регионален и национален. Регионалният включва преглед на номинации с елементи на нематериалното културно наследство, постъпили във всяка от 28-те области на страната и излъчване на една областна кандидатура за участие на национално ниво. Провеждането на регионалните селекции се извършва с широко участие на общностите и носителите на нематериално културно наследство в съответните области. От достигналите до втория етап кандидатури се излъчват пет, които се вписват в Националната представителна листа за съответната година. Това позволява периодичното допълване и актуализиране на Националната представителна листа, и същевременно свидетелства за активното участие на общностите и носителите в практики по съхраняване и популяризиране на нематериалното културно наследство в страната.

Линк: <http://mc.government.bg/page.php?p=46&s=27&sp=13&t=541&z=543>

Идентификацията на елементи на НКН е първият етап от процеса по опазване. Поради това, от значение е първичната идентификация да бъде извършвана в средата на практикуване и произход на нематериалното наследство.

Особеностите при идентифицирането на нематериалното наследство се дължат на обстоятелството, че неговото обособяване и съществуване е в пряка зависимост от практикуването и предаването му по традиция – особеност, която не е характерна за другите видо-

ве културно наследство. Към момента нематериалното наследство се идентифицира чрез определяне на различните негови елементи, което в повечето случаи, поради неговата специфика, се извършва на място от експерти чрез звукозаписване, видеозаписване или описване на обичаи, занаятчийски или изпълнителски умения, музикални инструменти, произведения на народните художествени занаяти и други.

При определянето на елементи от НКН, основен фактор са Институт за етно-

логия и фолклористика с Етнографски музей при БАН, читалищата, историческите и етнографските музеи, които могат да съдействат за пълно обхващане и идентифициране на културното наследство. С настоящия си кадрови ресурс по отношение на дейностите, читалищата

полагат значителни усилия за осигуряване на достъп и популяризиране на НКН, както и за създаване на програми за различни видове публики, разработени съобразно принципите за атрактивно, интерактивно и в определена степен иновативно представяне на НКН.

Опазването на нематериалното наследство е системен процес, а не единично действие. Като процес, опазването е съвкупност от различни действия извършвани в тяхната последователност и логическа зависимост. Включването на гражданските организации, както и на всички заинтересовани страни в опазването на елементи от НКН е важно тъй като запазва идентичността и

живия потенциал на регионите, които могат да дадат уникални продукти на туристическия пазар и допълващи дейности, които имат ролята за увеличаване на заетостта, с положителни външни въздействия върху качеството на живот. НКН е един от важните компоненти, който има роля за създаване на характер и свързва историята с настоящето и бъдещето.

Добра практика

- Българското читалище е включено в Регистъра на добри практики за опазване на НКН на ЮНЕСКО
- Българските читалища са равномерно разпределени на цялата територия на България. Те са създадени от самите общности и са отворени за всички, независимо от възраст, пол, политически и религиозни възгледи. Първите читалища са създадени през 1856 г. и оттогава те са признати за ключова организационна единица на българското общество. В съответствие със Закона за читалищата от 1996 г. читалищата са неправителствени саморегулиращи се организации. По закон те извършват културно-образователни дейности, насочени към опазване на обичаите и традициите на българския народ, осигуряване на достъп до информация, разпространение на знания и запознаване на гражданите с ценностите и постиженията на науката, изкуството и културата. Читалищата заемат централно място в процеса на предаване на нематериалното културно наследство в страната, като възрастните членове играят ключова роля за насърчаване на младите хора да се включат. Ефективността на читалищата се доказва от техния нарастващ брой през годините и нарастващия брой участници в техните дейности, представляващи всички възрасти и групи от населението. С цел популяризиране и представяне на нематериално културно наследство читалищата организират фестивали, тържества, събирания, изложби и т.н., а един иновативен подход за развитие на читалищата е създаването на местни центрове за документиране, архивиране и предаване на знания и умения.

Източник: Регионален Център София

ПОДХОД ЗА ОПАЗВАНЕ И УПРАВЛЕНИЕ НА НКН

Съществуват два основни подхода при опазване на културното наследство – приобщаващия и интегрирания подход. Първият подход магане на физическото и духовно благосъстояние на индивидите и за насърчаване на взаимното разбирателство и мира.

Интегрираният подход се корени в разбирането, че сферата на културното наследство е важен участник в рамките на по-широката социална сцена и е еле-

мент от по-широкообхватна система от взаимозависими компоненти и е част от глобалното предизвикателство на човешките дейности в социално, икономическо и екологично измерение.

Приобщаващият и интегрираният подход могат да се използват заедно или поотделно, в зависимост от нуждите и възможностите на местните общности за опазване на нематериалното културно наследство.

Приобщаващ подход

Този подход се характеризира в управление на участието на много заинтересовани страни, които работят по многобройни цели и е подход, който работи „отгоре-надолу“. Въпреки това не трябва да се приема, че подходът „отгоре-надолу“ е единственият начин за работа по множество въпроси едновременно. Понятието „управление“ се ползва в много широк смисъл в сферата на наследството — с нарастване на сложността на проблемите нараства и нуждата от по-прецизна дефиниция. Управленските подходи трябва да са в състояние да се приспособят към промяната в посока по-широкомащабен и по-приобщаващ подход към опазване и управлението на наследството, както

и към по-големия акцент върху активното участие на общностите.

Приобщаващият подход в управлението бива насърчаван в различни сектори, но най-вече в сферата на наследството с оглед на възприятието за наследството като споделена собственост на общностите и фактор за гарантиране на стабилността в тях³.

Информацията от практиката показва, че приобщаващият подход в управлението на НКН често не е в състояние да включи местните участници в процеса. Дори и в случаите, когато обществеността участва в процеса, нивата на участие във вземането на решения и капацитетите на местните участници

да участват и да направят своя принос реално често са ограничени. Съществуват множество фактори, които биха могли да възпрепятстват приобщаващия подход и да направят опитите на местните общности да участват в НКН неефективно — някои от примерите включват самата система за опазване и управление, липсата на баланс между участниците и политическите и социоекономически фактори в по-широката среда (бедност и незаинтересованост и дори дълбоко вкоренени културни ценности).

Освен това един такъв приобщаващ подход, който не е в състояние да ангажира всички заинтересовани групи и в частност онези, които често биват маргинализирани — като например жените, младите хора и малцинствени групи, може да навреди повече отколкото би могъл да допринесе. Той би могъл да доведе до объркани проекти в резултат на липса на информация относно важни аспекти в

специалистите по наследство или пък заради недоразумения, които впоследствие забавят или блокират изпълнението им.

Ефективният приобщаващ подход, който носи взаимни ползи, както за НКН, така и на обществото, зависи от разбирането за:

- ✓ Участниците в процеса на вземане на решения, преценка, планиране, осъществяване и оценка на процесите и степента им на ангажираност;
- ✓ Лицата, допринасящи с опит, познания и умения и степента им на ангажираност;
- ✓ Лицата, които имат икономически, социокултурни или психологически ползи и др.

Процесите на участие често изискват готовност за приемане на трудни компромиси и договаряне на компромисни решения. Неутралитетът и средствата за по-широко съдействие и сътрудничество в полза на НКН могат да бъдат в помощ на този често труден процес.

Интегриран подход

Интегрираният подход се групира в три основни управленски сфери — законо-

ви аспекти, институционални рамки и използване на ресурси.

Интегриран подход		
1. Принципи – обединяване на ресурсите	2. Като процес – гъвкавост на институционалната рамка	3. Като продукт – законодателни иновации
Кооперативен подход изискващ промени в организацията, културата и отношението на участниците	Подпомагане на координацията между културни институти, местни власти, читалища и обществени групи	Подпомагане на развитието на допълнителни регулаторни механизми
Интеграция на ресурсите и информацията, като се акцентира на ползата от информационните източници и качество на документацията	Интеграция на местните власти, експерти, читалища и НПО за съвместно планиране, консултации, обучения и споделяне на знания	Интеграция на законодателството, за да се осигури допълняемост на политиките на национално и местно ниво, намаляване на законодателната тежест и контрол на изискванията

³ Докладите за световното наследство № 13 със заглавие „Linking Universal and Local Values: Managing a Sustainable Future for World Heritage“¹⁰, № 26 със заглавие „World Heritage Cultural Landscapes: A handbook for conservation and management“¹¹ и № 31 със заглавие „Community Development through World Heritage“.

Интегрираният подход на управление и реализиране на политики се състои от три важни елемента — правна рамка, институции, които формират организационните ѝ нужди и процеса на вземане на решения, и ресурси (човешки, финансови и интелектуални), които се влагат, за да може тя да работи. Взети заедно те спомагат за планирането, реализацията и контрола на дейностите, които се предприемат за опазване и управление на НКН по устойчив начин.

Конвенцията за опазване на НКН отчита тясната взаимозависимост между нематериалното културно наследство и материалното културно и природно наследство. Елементите на НКН са тясно

свързани с традиционната култура, връзката със земята, местни занаяти, знания и умения предавани чрез устни традиции, социални обичаи, ритуали, обреди и празненства.

В този смисъл политиките по опазването на елементи от НКН са тясно свързани с други публични политики, като екология, селско стопанство, регионално развитие и интегрирания подход на управление допринася за по-добра ефективност и ефикасност на процесите по експлоатация и популяризиране на елементи на НКН, като същевременно се вземат мерки за запазване на идентичността и ограничаване на прекалената комерсиализация.

Добра практика

- ✧ Ежегодният фестивал на розата в Казанлък се организира повече от сто години, а традиционния ритуал „Розобер и розоварене“ е получил международна известност.
- ✧ Община Казанлък по един практичен и красив начин е интегрирала политиките по опазване на елементи на НКН с политиките си по регионално развитие и селско стопанство. Например съгласно междинна оценка на общински план за развитие на община Казанлък за периода 2014-2020 г., Фестивала на розата през последните години се финансира изцяло от частни инвеститори. Общината участва в много туристически борси и изложения и работи усилено в посока реклама и маркетинг на туристическия продукт „Долината на розите и тракийските царе“, насочен към разработване на все повече възможности за алтернативен туризъм-съчетаващ културен, исторически, фестивален, селски, екологичен, който привлича повече платежоспособни туристи и носи икономически ефект върху развитието на региона.

Интегрираният подход⁴ за опазване на НКН е наложителен, поради намаляване на публичните бюджети, урбанизацията и глобализацията, както и големият приток на туристи, който увеличава приходите, но също създава напрежение за околната среда и запазване на идентичността. Цифровизацията и онлайн достъпът до културно съдържание разклащат традиционните модели, преобразяват веригите за създаване на стойност и изискват нови подходи към опазване на НКН.

Интегрирания подход за опазването на НКН е с все по-изразена насоченост към опазване и развитие на целия културен

ландшафт, а не е изолиран подход, като също така все повече е ориентирано към хората. Цифровизацията и онлайн достъпът позволяват непознати досега форми на контакт с нематериалното културно наследство и създават нови източници на приходи. Инструментите за електронно обучение насърчават по-широк достъп до културно съдържание в домове, училища и университети и дават възможност на хората да създават, да ползват многократно и да добавят стойност към това съдържание, като увеличават ценността на културното наследство.

Важна информация

Предизвикателство в приобщаващия подход е съгласуваността и приемствеността на стратегическите документи на национално и местно ниво. На национално ниво Стратегията за развитие на българската култура 2019-2029 г. е още в проект, докато на местно ниво много общини са приели стратегии за устойчиво развитие на културата и свързаните с нея творчески индустрии, между които можем да споменем тези на София, Русе, Пловдив, Велико Търново. Всички те обхващат периода 2014-2020 г., а в Пловдив и до 2024 г., като съчетават в едно политики, стратегии и тактически планове за опазване на културното наследство в неговата цялост. В това отношение акцент се дава и на насърчаване на приемствеността, като важен елемент за устойчивост при опазването на нематериалното културно наследство. Препоръчваме на местните администрации, ако още не са изготвили стратегически документи за след 2020 г. да използват интегрирания подход при опазване на нематериалното културно наследство, който би спомогнал за постигане на по-голяма устойчивост на политиките на местно ниво.

⁴ Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите за интегриран подход към културното наследство на Европа (COM 2014 477)

Включване на заинтересованите страни в опазването на НКН

Създаването на добри взаимоотношения между различните административни власти и организации на местните общности, между публичния и частния сектор е главен фактор за осигуряването на по-добри и трайни резултати от дейностите по опазване на НКН. Поради това е очевидно, че за подобряване на съвместната работа е важно да има добра комуникация и добро планиране. За разпространяването на културата на планиране чрез участие сред партньорите и за улеснение на взаимоотношенията между местните и регионални обществени органи, НПО, бизнеса, е особено важно фасилитирането на общественото участие сред местните общности. През последните години все повече се увеличава прилагането на подхода на участие в процеса на вземане на решения, което означава участие на заинтересованите страни, които имат интерес от решенията или притежават полезен опит, който може да бъде споделян. Понятието „участие“ може да се асоциира с различни значения, от обикновеното предаване на информация (еднопосочно), до едно активно участие, основано на партньорство, в което се включват много страни, например служители в администрацията, граждани, експерти, заинтересовани участници, носители.

Под активно участие се има предвид „участие на различни заинтересовани страни“, на които се дава възможност не само да слушат и наблюдават, но и право да се включат активно в процесите, като приемат възможността да могат да променят тези процеси. Изборът на метода „чрез участие“ по същество означава събирането на едно място на различни гледни точки, като средство за въвеждане на иновации. Този подход доказва своята ефективност, защото чрез него се създават връзки между субекти, които обикновено не комуникират помежду си, като така получават възможност да се запознаят с различните гледни точки и по този начин се създава пространство за откриване на нови начини за разглеждане и разрешаване на проблемите и предизвикателствата. Възприетият подход на участие включва разрешаване на конфликти, създаване на ново знание и споделяне на познания между различните заинтересовани страни и подобряване на комуникацията. От анализа на заинтересованите страни е изготвен списък, който включва различните институции, организации и групи, които имат отношение към политиката за нематериално културно наследство:

Група	Заинтересовани страни	Участие	Контакти
Централна власт	Министерство на културата; Министерство на туризма; Министерство на образованието и науката;	Отговаря за законодателството и националните политики за регионално и местно развитие. Разработват политики и привличат инвестиции за реализиране на държавни политики в областта на културата, запазване на културно – историческото наследство, туризма, продължаващото образование.	http://mc.government.bg/ http://www.tourism.government.bg/ https://www.mon.bg/
Регионални власти	Регионални съвети за развитие Регионални координационни съвети Областни управители	Отговарят за изпълнението на стратегическите направления на регионално и областно ниво. Политиката е залегнала в заложените мерки в Регионалните планове за развитие на плановите региони, както Областните стратегии	
Местни власти	Общински администрации Общински съвети	Отговарят за изпълнението на политиката на местно ниво. Реализиране на политики на местните власти. Утвърждаване и развитие на местното самоуправление, като основна форма на местната демокрация и защита на местните интереси. Политиката е залегнала в заложените мерки в Плановите за развитие на общините и други общински стратегически документи. Общинските съвети следва да приемат стратегия за опазване на културното наследство на територията на съответната община в съответствие с националната стратегия по чл. 12, ал. 2, да създават общински фонд „Култура“ при условията и по реда на Закона за закрила и развитие на културата и да осигуряват финансиране чрез целеви средства в общинския бюджет на дейностите по издирване, изучаване, опазване и популяризиране на културните ценности. (ЗКН)	Полезни контакти можете да намерите на интернет страниците на всяка община, както и в тази на националното сдружение на общините в Б. https://www.namrb.org/
Бизнес	Туристически оператори Туристически агенти Организации на фестивали и изложения	Заинтересован от възможностите за включване в политиката и развитието на културния туризъм на местно ниво. Заинтересовани от увеличаване на заетостта и доходите.	
Структури на гражданското общество (НПО)	Сдружения в обществена полза Местни инициативни групи Браншови сдружения на бизнес Камари на занаятчиите	Заинтересовани от опазването и популяризирането на различни елементи на НКН. Заинтересовани от наличието на проекти за опазване на НКН. Заинтересованост в зависимост от наличието на браншови организации и камари на занаятчиите в отделните региони.	https://vomr.bg/ http://www.rzk-sofia.com/
Читалища	Представители на читалища Читалищни сдружения и съюзи	Заинтересовани от провеждане на политика за запазване на културното – историческото наследство, развитие на материалното и нематериално наследство. В читалищата се извършват културни и образователни дейности, насочени към опазване на обичаите и традициите на българския народ. Те са създадени от самите общности	https://chitalishta.com/

Група	Заинтересовани страни	Участие	Контакти
Музеи	Национални музеи Регионални исторически музеи Общински исторически музеи Етнографски музеи Тематични музеи Музейни сбирки Виртуални музеи	Участие с експертиза при разработването на национални и регионални политики и стратегически документи. Призвани да издирват, изучават, опазват и представят културни ценности с познавателна, образователна и естетическа цел.	
Научни и образователни институции	Институти на БАН Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей Университети Средни училища Професионални гимназии	Участие с експертиза при разработването на национални и регионални политики и стратегически документи. Участие в процесите на опазване на НКН, най-вече в процесите по идентифициране, документиране и изследване. Засилване на връзка наука – образование – икономика. Отговаря за развитие на образователните програми и насочването им към придобиване на знания и умения продиктувани от нуждите на социално-икономическата среда.	http://www.bas.bg/ http://iefem.bas.bg/ Всеки университет си има собствена страница.

За успешното планиране, изпълнение и мониторинг на политиките по опазване на НКН на местно ниво е необходимо възможно най-ранно идентифициране и анализ на заинтересованите страни, изясняване на тяхното отношение и възможното им влияние (Виж Приложение 1). При идентифицирането на целе-

вите групи трябва да се вземе предвид необходимостта от специфичен опит, компетентност или технически познания и необходимостта от правилен баланс между представителите на социалните и икономическите партньори и гражданския сектор.

Важна информация

Консултациите и правилната комуникация със заинтересованите страни са необходими още в най-ранна фаза на реализиране на планиране и реализиране на политиките по опазване на НКН, като същите гарантират, че интересът на заинтересованите е взет под внимание и всички взаимно изгодни варианти са разгледани. Също толкова необходима е и обратната връзка от заинтересованите страни, която да бъде съществен фактор при вземането на решения по отношение на опазване на елементи от НКН.

Добра практика

- ✧ Фестивал на фолклора в Копривщица: система от практики за представяне и предаване на културното наследство. Избран през 2016 г. за елемент от регистъра на добрите практики за опазване на културното наследство на ЮНЕСКО.
- ✧ Фестивалът на фолклора в Копривщица включва нематериални практики в областта на културното наследство, вариращи от танц и разказване, до игри и майсторство. Домакин е община Копривщица и се организира с помощта на Министерството на културата, Българската национална телевизия, Българското национално радио, Института за етнология и фолклористика с Етнографския музей, Института за изкуствознание и читалища. Фестивалът повишава осведомеността за значението на опазването на живото наследство и насърчава присъствието му в живота на хората, документираща го за бъдеща приемственост и стимулира предаването му.

Система за опазване на НКН

Системата за опазване и управление на елементи на наследството цели да постигне трайни и устойчиви за настоящото и бъдещите поколения, резултати за опазване на нематериалното културно наследство, ефективно както и предоставянето на по-големи ползи за обществото.

Грите елементи на системата за опазване на НКН	
Правна рамка	Мандатът, който упълномощава хората и организацията. Тя определя какво е елемент на НКН, както и механизмите за неговите опазване и управление, обикновено посредством законодателството и политики. Основни документи в правната рамка са Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство и Закона за културното наследство в България. Подробно правната рамка е описана в анализа на българската нормативна рамка в областта на нематериалното културно наследство, публикуван на електронната страница на http://www.unesco-centerbg.org/анализи/
Институционална рамка	Организационното устройство, което определя функционалната структура и метода на работа, благодарение на които е възможно да се извършват дейностите и постигат резултати. Институционалната рамка обхваща Министерство на културата със съответен Министър на културата, Дирекция „Международно сътрудничество, европейски програми и регионални дейности“, Дирекция „Културно наследство, музеи и изобразителни изкуства“, Национален фонд „Култура“ и Национален съвет по нематериално културно наследство. Местните политики за опазване на НКН се поддържат от администрациите в общините, общинските съвети, читалищата, музеите и гражданските организации в областта на културата.
Ресурси	Човешките, финансовите и интелектуалните ресурси, които изграждат оперативния капацитет и спомагат за протичането на процесите. Включването на човешките ресурси от гражданските организации, читалища и исторически/етнографски музеи, както и доброволци ще подпомогне изпълнението на процесите в системата за опазване на елементи на НКН.

Трите процеса в системата за опазване на НКН	
Планиране	Разбиране за това кой кой е в процеса на вземане на решения, залагане на цели, които трябва да бъдат изпълнени, избор на дейности и срокове и записване на тези предложения, за да могат да бъдат съобщени на другите участници в процеса, както и за да може да се прави обзор на напредъка на всеки един етап. На национално ниво планиране на политиките за опазване на НКН са заложени в Проект на Стратегия за развитие на българската култура 2019-2029 г. На местно ниво, много от общините частично или изцяло са планирали мерки за опазване на елементи на НКН. Ежегодно се изготвят културни календари и се ангажират местните общности.
Реализация	Извършване на заплануваните дейности, проверка дали водят до заложените резултати на всеки един етап и дали с тях се постигат по-широките цели, поставени в началото на процеса. В случай на несъответствия — внасяне на промени в дейностите и начинът им на изпълнение в хода на реализацията, ако и когато това се налага. В проекта на стратегия за развитие на българската култура 2019-2029 г. са заложени конкретни мерки и резултати, които трябва да се постигнат, очаква се публикуването на конкретните планове за действие с бюджети и отговорни институции. За успешна реализация на културните календари на общините, както и другите предвидени мерки за опазване на елементи на НКН трябва да са осигурени достатъчно ресурси и оповестени на широк кръг участници.
Мониторинг и контрол	Събиране и анализ на данни с цел проверка на ефективното функциониране и качеството на резултатите на системата за управление и с цел идентификация на коригиращи мерки в случай на недостатъци или нови възможности. Основна задача на мониторинга на политиките, програмите и механизмите за опазване на НКН е да се следят и измерват постигането на техните цели и ефективността им в хода на тяхната реализация. Включването в мониторинга на граждански организации ще позволи по-адекватно и ефективно отразяване на нуждите и интересите на неправителствените организации, местните инициативни групи и обществото като цяло.

Трите резултата от системата за опазване на НКН:	
Крайни резултати (постигане на целевите)	Целта на системата е да постигне определени цели, известни като крайни резултати. Крайните резултати са отражение на промените или приемствеността в съществуващата ситуация, които са били поставени като цел на етап планиране. Крайните резултати се следят за проверка дали системата за управление постига поставените ѝ цели. Обикновено крайните резултати са заложени в различни общински стратегически документи включващи политики за опазване на НКН като например осигуряване на видимост и популяризиране на елементите, насърчаване на трансмисията и жизнеността на елементите на НКН и др.
Непосредствени резултати (продукти)	Процесите дават непосредствени резултати под формата на материални продукти и услуги от запланувана програмна работа, които са в пряка полза на наследството и широката общественост. Тези непосредствени резултати са необходими за постигане на междинните такива. Уточняването на непосредствените резултати има основно значение за разбирането на процесите в опазването на наследството и тяхната ефективност.
Усъвършенстване на системата за опазване и управление	Усъвършенстването на системата става чрез предприемане на коригиращи мерки и информация от обратна връзка или от външни източници или от самата система, а именно в резултат на наблюдение на процесите и оценка на техните постижения и продукти, т.е. непосредствени и крайни резултати. Непрекъснатото усъвършенстване има решаващо значение за доброто управление. То води до внасяне на промени в системата на управление, с помощта на които се постигат по-високи ефективност и ефикасност.

Системата за опазване и управление на нематериалното културно наследство оформя от разнообразни културни перспективи, от наличните ресурси, както и от други фактори. Те подлежат на промяна и може да не отговарят на реалните нужди на заинтересова-

ните страни. Системата за опазване и управление следва редовно да се преразглежда и актуализира в резултат на промените в средата, както и в резултат на несъответствия и неблагоприятни промени в самата система.

Механизъм за включване, обратна връзка и оценка на гражданите, гражданските организации и местните общности в опазването на НКН

Гражданско участие

Участието на гражданите в процеса на формиране на политиките в областта на НКН и на вземане на решения, е условие за открито, отговорно и ефективно опазване и управление на НКН. Участието на гражданите може да е пряко и представително, лично или чрез граждански организации, да е под формата на консултиране или гражданите да са непосредствено включени в процеса на вземане на решения на национално или местно ниво.

Нещо повече – създаването, приемането и прилагането на управленски решения след и в условията на консултации и сътрудничество с НПО е предпоставка за приемане на по-добри решения, в смисъл на такива, които в по-голяма степен отговарят на обществения интерес.

Съществуват различни инструменти за консултиране с НПО на държавно и местно ниво, както и на институционализираното включване на НПО в процесите на вземане на решения чрез участието в състава на различни видове органи с консултативни или управленски функции, както и излъчване на представителство на НПО в различни

органи, както и критериите, на които организациите трябва да отговарят, за да се включат със свои представители в съответните органи.

Участието на гражданите и НПО при вземане на решения е директно свързано с принципа на доброто управление. Въвличането на НПО в процеса на вземане на управленски решения води до:

- ✓ По-голяма прозрачност и отчетност на институциите.
- ✓ Подобряване на качеството на вземаните решения, защото институциите получават информация за различните възможни ефекти, които дадено решение може да има, до която те иначе не биха имали достъп.
- ✓ Приетите решения отговарят и отразяват в по-голяма степен обществения интерес.
- ✓ Подобряване на прилагането на взетите решения.
- ✓ Предвидимост на изработваните норми.
- ✓ Вземането под внимание на различни гледни точки, а не само на гледните точки на влиятелните групи и икономическите лобита.

Това са само част от положителните ефекти на по-активното включване на гражданите и техните организации в процеса на вземане на решения. Основният позитивен резултат от участието на НПО в политиките по

Ниво на гражданско участие

Участието на гражданския сектор в различните етапи от политическия процес на вземане на решения се различава в зависимост от интензивността на участие. Те могат да се прилагат на всички етапи в процеса на вземане на решения, но често са особено релевантни в опре-

опазване на НКН е повишаването на легитимността на взетите решения от органите на национално или местно ниво и използване на мотивация, ресурсите и експертизата им.

делени моменти от процеса.

Съгласно Наръчника за гражданско участие⁵, съществуват четири степенувани нива на участие: информация, консултация, диалог и партньорство. Съотнесени към етапите в политиката на опазване на НКН те изглеждат така:

Ниво на участие	Мерки в опазването на НКН	Полезни инструменти
<p>Информация</p> <p>- Достъпът до информация стои в основата на всички последващи стъпки в участието на НПО в процеса на вземане на решения по отношение на политиката за опазване на НКН.</p>	<p>Гражданските сдружения могат да участват активно в идентифицирането на елементите на НКН като се информират за предприети мерки за документиране и изследване или съхраняване и развитие на НКН от местните и публични органи. Също така, активното включване в популяризирането на елементите на НКН от гражданския сектор, чрез социални медии, мрежи за взаимодействие, форуми и др. биха били много полезни за повишаване на публичността на елементи на НКН и възраждане на различните аспекти на това наследство сред широката общественост.</p>	<p>При планиране, изпълнение и мониторинг на политиките за опазване на НКН, административните структури на местните власти могат да подпомогнат осигуряването на лесен и свободен достъп до актуална, точна и навременна информация относно политическия процес, документацията и вземащите политически решения лица, като например онлайн бази данни. Много полезно е включването на НПО в проучване за вникване в даден проблем и разработване на предложения за решаването му. Включването в кампани и лобиране от страна на НПО за повишаване на осведомеността, например посредством позиции, афиши, брошури, уебсайтове, съобщения за медиите и публични прояви е много полезна при изпълнение на политиките по опазване на НКН. Инструменти за информация са прес релийзи, организирани на медийни кампании – радио, телевизия, печатни медии, брошури, плакати и др. Тези инструменти ще информират широката общественост за елементи от НКН и ще улеснят включването на местните общности и гражданските организации в тяхното опазване. Добра практика е подготовката на онлайн инструмент осигуряващ лесен достъп до ключови документи и съобщения за публични събития организирани в областта на НКН. Полезни инструменти са публикации в специализирани интернет страници, социални медии, форуми, блогове и др. Електронните инструменти предлагат големи възможности за по-добряване на участието на НПО и допринасят за прозрачност, отговорност и отзивчивост на институциите. За да се използва максимално потенциалът на електронните инструменти, те трябва да се интегрират от всички участници в процеса на вземане на решение, включително от публичните органи на всички нива и от гражданския сектор.</p>

⁵ <https://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=4344>

Ниво на участие	Мерки в опазването на НКН	Полезни инструменти
<p>Консултация</p> <p>- Обикновено при консултацията публичните органи информират НПО относно актуален проблем и очакват коментари, възгледи и обратна връзка.</p>	<p>Консултацията е подходяща при документиране и опазване на елементи от НКН, като тя не трябва да се ограничава само до публичните органи, а и до други публични или частни организации, чиято дейност е свързана с идентифицирането на НКН, като музеи, читалища, занаятчийски камари, научни организации и др. При планиране и изпълнение на политиките заедно с общинските администрации, музеи и други организации.</p>	<p>От голямо значение е администрациите на местните власти да създадат условия и да насърчават развитието на капацитет и умения на НПО за да могат активно да участват във формулирането на политиката, осъществяването на проектите и предоставянето на услуги. Изграждането на капацитет може да включва консултации, участие в обучения за подобряване на разбирането за съответните роли на НПО и публичните органи в политическия процес, както и програми за обмен, чрез които да се улесни разбирането на всяка от страните за реалностите на другата. От друга страна гражданските организации могат да подпомогнат администрациите на местните власти с организирането на доброволчески кампании с конкретни инициативи за опазването на елементи от НКН. Местните власти могат да консултират онлайн или чрез други техники, с цел да се проучат интересите и да се съберат предложения от заинтересованите страни. За успешното изпълнение на политики по опазване на НКН е важно включването на различна експертиза по опазване на културното наследство и обществен консенсус изграден на взаимно доверие. Полезни инструменти са социологически проучвания, експертни съвети, организирани фокус групи, анкетни проучвания и дълбочинни интервюта.</p>
<p>Диалог</p> <p>- Той е двупосочно общуване, което се основава на взаимни интереси и потенциално споделени цели за постоянен обмен на възгледи. Диалогът варира от отворени публични изслушвания до специализирани срещи между НПО и публичните органи.</p>	<p>Диалогът е високо ценен на всички етапи от процеса на вземане на решения по отношение на изработването и преформулирането на политиките в областта на НКН, както и при планирането на мерки за съхраняване и развитие на НКН.</p>	<p>За да се улеснят взаимоотношенията между НПО и публичните органи, много държави са създали органи за координиране. Сред тях са правителствени органи като служител за връзка с гражданското общество или централен координиращ орган като единствен събеседник, партньорски структури като комитет от множество заинтересовани страни, работни групи, експертни съвети и други консултативни органи (постоянни или ad hoc), както и съюзи/обединения на НПО, които обединяват ресурсите си и разработват съвместни позиции. Организиране на изслушвания и публични форуми със заинтересованите страни, за да се определят и разяснят чувствителните аспекти и интересите на различните групи при опазването на елементи от НКН е много полезно при вземане на решения при приоритизиране на елементите и избор на подходи за тяхното съхранение и популяризиране. Насърчаването на граждански форуми и граждански съвети за дискусии с гражданите и с НПО, гарантират по-голяма приемственост на взетите решения по отношение политиките за опазване на НКН.</p>
<p>Партньорство</p> <p>- На това ниво НПО и публичните органи се обединяват за тясно сътрудничество, като НПО запазват своята независимост и правото си да провеждат кампании и да действат независимо от ситуацията на партньорство.</p>	<p>Партньорството може да се прилага на всеки етап от процеса на вземане на решения в политиката на НКН, и най-вече в експлоатация и популяризиране на НКН. Партньорството може да включва дейности като възлагане на специфична задача на НПО, например предоставяне на услуги (например популяризиране на НКН, организиране на образователни инициативи и др.), както и форуми за участие, и създаване на нови органи за съвместно вземане на решения, включително за разпределяне на средства.</p>	<p>Работна група или комитет, образувани като постоянна или ad hoc експертна група, които да дават съвети и да изразяват предпочитанията във връзка с политиките за опазване на НКН. В много европейски страни са разработени рамкови споразумения, в които се очертават начинанията, ролите, отговорностите и процедурите за сътрудничество (напр. Меморандуми). Тези документи поставят ясна основа за сътрудничество и по този начин подпомагат продължаващия диалог и взаимното разбиране между НПО и публичните органи. Сред тях са двустранни споразумения с парламента или правителството, стратегии за сътрудничество и официални програми за сътрудничество, приети от публичните органи.</p>

Описаните нива на гражданско участие и включване в процесите на формулиране, изпълнение и мониторинг на политики и законодателство в сферата на нематериалното културно наследство би осигурило възможности за по-добро информиране на обществото за работата на институциите, за самите елементи на нематериалното наследство, би привличало ресурс и партньорства в увеличаването на популярността и припознаването на приноса на нематериалното културно наследство като изключително ценни за общността и страната. Повишаването на възможностите за гражданско участие е процес, към който не трябва да се подхожда формално или статично. Увеличаването на гражданското участие е гаранция за това, че процедурите за опазване на нематериално културно наследство и неговото популяризиране ще бъдат в актуална връзка с действителността и промените в средата.

Въз основа на направения анализ на правната рамка и на практиката по прилагане на съответните закони, реализиран в рамките на проекта, е направен обоснованият извод, че създадената нормативна уредба, за непосредственото включване на граждани и техните организации в процесите на вземане на решения и в нормотворческия процес трябва да се подобри. Същевременно, за да не остане само като пожелание, съществуващата за-

конова уредба следва да се допълни със стратегическа такава, с ясна пътна карта и бюджет към нея. За да бъде наистина ефективно гражданското участие при планирането на политиките за НКН, в стратегическата рамка трябва да се предвидят принципни разпоредби, които да задължават държавните органи да се консултират с граждани и граждански организации в един открит делиберативен процес, който гарантира възможността за представителство на разнообразните идеи и интереси за опазване на НКН. Основната промяна трябва да бъде насочена към даването на възможност на гражданите пряко да дават предложения за опазване на нематериалното културно наследство и чрез структурите на местната власт, читалищата, научните институти, НПО и браншови организации, занаятчийските камари и др. Това би дало възможност за включване и на бизнеса, най-вече в сфери, пряко заинтересовани от наличието и качеството на елементите на нематериалното културно наследство, каквато е културния туризъм. Тези промени допълнително поставят на дневен ред необходимостта от адекватна и най-вече непрекъснато актуализираща се политика по отношение на предлагането, определянето и защитата на традиционни техники, продукти и процеси. В тази ситуация, за да отговорят на предизвикателствата, структурите на местната власт и читалищата имат

нужда от адекватен, ясен и предвидим партньор, какъвто могат да бъдат НПО организациите, граждански инициа-

тивни групи, научни и професионални институти.

ПЛАНИРАНЕ НА ПОЛИТИКИТЕ ЗА ОПАЗВАНЕ НА НКН

При планиране и разработване на политиките за опазване на НКН, гражданският сектор може да бъде полезен при идентифициране на предизвикателства и предлагане на решения, осигуряване на доказателства за предпочитаните предложения и защита на интересите на широката общественост.

В Наредба №1 от 08.05.2013 г. за реда за водене на регистъра на нематериалното културно наследство на Република България са посочени лицата, които имат право да отправят предложение за вписване в регистъра на нематериалното културно наследство и това са:

- ✓ читалищата;
- ✓ музеите;
- ✓ локален център за нематериално културно наследство или
- ✓ Националният център за нематериално културно наследство при Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей на Българска академия на науките.

Същите лица са оправомощени и да правят предложение за отписване на елементи от регистъра за нематериално културно наследство.

Вписването и отписването от Регистъра на нематериалното културно наследство е едно от най-съществените проявления на политиката по неговото опазване. Най-логично е предложението да могат да идват „отдолу“, от общността и след това по утвърдената законово процедура същото да бъде оценено от лицата, притежаващи съответната експертиза. Ограниченият кръг лица, които могат да правят предложения, се явява нормативна пречка за широко включване на гражданското общество в политиката по идентифициране и опазване на нематериалното културно наследство. Ето защо е препоръчително с цел опазване на НКН, гражданският сектор да създаде ефективни партньорства с читалищата и музеите, още повече че основните цели, които читалищата имат, а именно: „запазване на обичаите и традициите на българския народ“, „развиване и подпомагане на любителското художествено творчество“, „събиране и разпространяване на знания за родния край“.⁶

Приносът на гражданския сектор при планиране на политиките за опазване на НКН може да бъде следният:

⁶ Чл. 3 от Закона за читалищата

- ✓ **застъпничество:** осигуряват се гаранции, че ще бъдат отчетени нуждите и интересите на заинтересованите страни, засегнати от разработваната политика;
- ✓ **информирани и запознаване:** обществото и гражданските групи се информират за предстоящата политика чрез гражданските организации;
- ✓ **експертиза и съвети:** осигуряват се изследвания и анализи по разглеждания въпрос и могат да се добавят приоритети към проекта на политиката;
- ✓ **иновация:** предлагат се решения чрез нови подходи, практически решения и конкретни модели, които носят ползи на конкретни групи;
- ✓ **наблюдение:** процесът на разработване се проследява, за да се га-

рантират прозрачността и възможностите за включване.

За да бъде ефективно включването на гражданския сектор в планирането и разработването на политики за опазване на НКН, администрациите на национално, регионално и местно ниво трябва да предоставят навременна и изчерпателна информация за процесите на консултиране при спазване на минимални стандарти (като ясни цели, правила за участие, срокове, лица за контакт и т.н.), покана към всички потенциални заинтересовани страни и организиране на отворени срещи, осигуряване на адекватни срокове и средства за консултиране. Механизмът за успешно включване на гражданския сектор включва няколко стъпки:

Информирани

Интернет страницата на Министерство на културата⁷ предлага отворен и свободен достъп до документи свързани с политиките за опазване на нематериалното културно наследство, като освен закони, постановления и наредби, информира гражданите за обществени обсъждания и проекти на нормативни

актове. Програма №8 "Подпомагане развитието на българската култура и изкуства, на българския книжен сектор, библиотеки и читалища реализира националната политика"⁸. По програмата се осъществява контрол за спазване изискванията на Закона за културно наследство и на издадените въз ос-

нова на него актове. Тя съдейства за създаване на условия за развитие на народните читалища като културни центрове за разширяване на достъпа на гражданите до културни продукти, участие в културния живот, развитие на творческия потенциал и съхраняване на нематериалното културно наследство. Програмата отговаря за

- ✓ Поддържане на Регистър на народните читалища в България;
- ✓ Поддържане регистър на обществените библиотеки;
- ✓ Поддържане регистър на нематериалното културно наследство;

Сайтове с цялостен достъп до ключови документи и обявления на публични събития са <http://mc.government.bg/> - Министерство на културата, www.strategy.bg - порталът за обществени обсъждания, <https://chitalishta.com/> - информация и регистър на народните читалища, а информация за музеите -

<http://www.museology.bg/>.

Читалищата отговарят за разширяване спектъра на културните дейности и изяви за различните възрастови и социални групи. Те подпомагат културни прояви, организирани най-вече на общинско ниво. Но също така, чрез тях може да се участва в планирането на политиките за опазване на НКН на национално ниво. Например в прилагане на мерки за защита на нематериалното културно наследство - национална програма „Живи човешки съкровища – България“. Музеите също са важен фактор за развитието на процесите свързани с опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство особено специализираните етнографски такива. В рамките на общите музейни експозиции са обособени и пространства за представяне на етнографските и фолклорни особености на отделните региони и страната като цяло.

Важна информация

Актуална информация за реализирането на политиката на международно ниво можете да откриете на интернет страницата на UNESCO⁹ <https://ich.unesco.org/en/forms>, където са публикувани новите форми, които ще се използват за номинации, предложения, молби за помощ, заявки за акредитация на неправителствени организации и периодично отчитане на Представителната и Спешна листа, за предложения за Регистъра на добрите практики, както и за различните видове международна помощ, искания за акредитация на НПО и за периодичното отчитане (2020 г.).

⁷ <http://mc.government.bg/>

⁸ Доклад към бюджетната прогноза за периода 2018-2020 г. по бюджетни програми на МИНИСТЕРСТВО НА КУЛТУРАТА <https://www.parliament.bg/bills/44/1800-MK.pdf>

⁹ <https://ich.unesco.org/en/forms>

Интернет страниците на повечето общински администрации съдържат наредби или правилници с разписани указания как може да участвате в обществени консултации, обсъждания или работни групи. В началото на всяка година общините публикуват културните си календари с предстоящите организирани мероприятия. Повечето от тях са в сферата на НКН – събори, представяне на обичаи, фестивали и обикновена са

организирани от местните читалища.

Стратегии за устойчиво развитие на културата и свързаните с нея творчески индустрии са приети в някои от по-големите общини на страната, между които София, Русе, Пловдив, Велико Търново. Всички те обхващат периода 2014-2020, а в Пловдив и до 2024 г., като съчетават в едно политики, стратегии и тактически планове за опазване на културното наследство в неговата цялост.

Важна информация

Редовното публикуване на информацията относно политиките на опазване на НКН ще поддържа интереса на местните общности. Добре е местните администрации да поддържат няколко канала за комуникация с гражданските организации и местните общности. Освен публикации на видно място на страницата на общините, могат да бъдат използвани социалните медии – Facebook, Twitter, Instagram. Посланията за разясняване на политиките за опазване на НКН трябва да са ясни и обвързани с конкретните целеви групи. Важно при създаването на онлайн съдържание, е то да бъде атрактивно, креативно и ангажиращо. Такова, че потребителите, част от целевите групи, ще искат да споделят.

Източник: Регионален Център София

Консултиране и диалог

Провеждането на обществени консултации със заинтересованите страни са задължителни по реда на чл. 26 ЗНА¹⁰. Планирането на консултациите, утвърждаването на индикативен график, определянето на заинтересованите страни и изборът на начините на провеждането им се определят администрацията, като те могат бъдат чрез портала за обществени консултации, официалните интернет страници на съответните институции, заседания на консултативни органи, срещи със заинтересованите страни, фокус групи, изследване на общественото мнение и други подходящи форми съгласно спецификата на проекта на нормативен акт.

Консултирането и диалогът при планиране на политиките за опазване на НКН се осъществяват на различни обществени съвети като например – обществен съвет към Министъра на културата, обществени експертни съвети, Национален съвет за нематериално културно наследство, Национален съвет по читалищно дело, работни групи и др.

На местно ниво, кметовете¹¹ на общини организират и координират осъществяването на политиката по опазване на културното наследство на територията

на съответната община, като оказват съдействие при извършването на дейности по издирване, изучаване, опазване и популяризиране на културните ценности и създават обществен съвет за опазване на културното наследство като съвещателен орган към общината. Общинските съвети, от своя страна, приемат стратегия за опазване на културното наследство на територията на съответната община в съответствие с националната стратегия и създават общински фонд „Култура“ при условията и по реда на Закона за закрила и развитие на културата. За да бъде ефективна работата на тези съвети е необходимо следното:

- ✓ Публикуване на целите, задачите и функциите на съвета за опазване на културното наследство и в частност НКН, начините на вземане на решения и преодоляването на конфликтни позиции;
- ✓ Ясни критерии за включване на заинтересованите страни в съвета;
- ✓ Пропорционалност на представителството;
- ✓ Ясен мандат за участие;
- ✓ Ресурси, условия за работа и планиране на заседанията.

¹⁰ ЗАКОН ЗА НОРМАТИВНИТЕ АКТОВЕ

¹¹ Чл. 17 от Закона за културното наследство

Обществените съвети за опазване на културното наследство и в частност НКН, предоставят възможност за повишаване на прозрачността на вземане на решения от страна на местните

власти, ангажиране на участниците в консултации за изпълнение на целите, събиране на мнения за алтернативни идеи и подходи, както и използване на допълнителен експертен потенциал.

Важна информация

Съставът и структурата на Националния съвет за нематериално културно наследство е определен с Правилник според който:

- (1) Съветът се състои от председател, заместник-председател, секретар и членове.
- (2) Председател на съвета е заместник-министър на културата, отговарящ за нематериалното културно наследство.
- (3) Председателят организира и ръководи дейността на съвета и координира изпълнението на решенията му.

Чл. 4. Броят на членовете на съвета е до 16, включително председателят.

Чл. 5. (1) В състава на съвета се включват:

1. Учени от Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей на Българската академия на науките - доказани експерти в шестте сфери на проява на нематериалното културно наследство, съгласно българския национален регистър на нематериалното културно наследство, посочени в чл. 2, ал. 1 от Закона за културното наследство;
2. Представител на общностите - носители на нематериалното културно наследство;
3. Представител на читалищната общност като доброволна гражданска институция за общностно сдружаване;
4. Представител на регионалната мрежа на музеите, развиващи дейности в областта на нематериалното културно наследство;
5. Главният секретар на Националната комисия за ЮНЕСКО;
6. Представители на Министерството на културата, висшите учебни заведения, Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО и Националното сдружение на общините в Република България.

На тези съвети следва да има граждански квоти, които да гарантират равнопоставеност на всички заинтересовани страни и да предоставят възможност за участие в консултациите. Този принцип гарантира, че освен всеобщо участие то е и равнопоставено – всяка позиция тежи колкото всички останали. Също така администрациите – национални

или местни са водещи в планирането на политиките за опазване на НКН – на национално или местно ниво и могат да организират изслушвания и панели с въпроси и отговори за идентифициране и тълкуване на чувствителни въпроси и проблеми и събиране на предложения – в пряка комуникация и онлайн.

Важна информация

Минималните стандарти за провеждане на ефективен консултативен процес изискват той да има следните характеристики: Ясно определени цели, предмет и съдържание на въпросите, подлежащи на обсъждане; Ясен регламент за включване в процеса на консултации на заинтересованите страни; Публикуване на информация на всички етапи от процеса; Разумен график за участие; Механизми за ефективна обратна връзка.

Например при изготвянето на проекта на стратегия за развитие на българската култура 2019-2029¹² са използвани различни инструменти за обществени консултации като обществени обсъждания, работна група, експертни обсъждания и др. Добре би било при планиране на политиките в средносрочния документ да се използват и количествени инструменти като социологическо изследване и анкетно проучване.

Поставените стратегически цели по отношение на НКН са:

1. Изграждане на адекватно национално законодателство в областта на нематериалното културно наследство.

2. Поддържане на видимостта на българското нематериално културно наследство в международен план.
3. Изграждане на адекватни културни политики за съхранение на нематериалното културно наследство на национално равнище и като част от световното културно наследство.
4. Създаване на възможности за обвързване на елементите на нематериалното културно наследство с културния туризъм, при отчитане спецификите на този вид наследство.
5. Създаване на условия за финансово подпомагане процесите по опазване и съхраняване на нематериално

¹² Проект на стратегия за развитие на българската култура 2019-2029

културно наследство.

Дейности заложили в нея по отношение на НКН са:

- ✓ Подкрепа на механизмите за поддържане и попълване на Националния регистър на нематериалното културно наследство, Национална листа на елементите на нематериално културно наследство, нуждаещи се от спешна помощ, Национална листа на добрите практики;
- ✓ Подкрепа на национално значими събори на народното творчество и панаири на традиционните занаяти;
- ✓ Подкрепа на процесите свързани с документиране, обработка, систематизация, анализ и дигитализация - на съществуващи (академични институти, университети, музеи, читалища) и нови архивни сводове в областта на нематериалното културно наследство.
- ✓ Изграждане в страната на локални центрове за опазване и популяри-

зиране на нематериалното културно наследство.

За изпълнението на Стратегията ще бъде разработен конкретен План за действие, с отбелязани ясни и изпълними срокове, ангажименти и отговорности.

Като се има предвид, че този документ още е в проект е необходимо гражданският сектор да се включи активно в обществени обсъждания, специализирани експертни съвети и предварителни обсъждания на процедури за финансова подкрепа.

Други форми на участие са предприемането на кампании и лобиране за проектиране на политиката чрез позиции, писма и манифести. Използвайки силата на социалните медии и давайки гласност на конкретни идеи ще се предизвика интереса на широката общественост върху предизвикателства и проблеми по опазването на елементи от НКН.

Важна информация

Препоръчително е участието на гражданския сектор в изследвания за събиране на информация за процеса на планиране и разработване на политиките за опазване на НКН с участието си в консултативни съвети, форуми и други събития. Много от институциите при обсъждане на промени в нормативни актове и политики организират анкетни проучвания, фокус групи и интервюта. Добре е да се насърчава активността на гражданския сектор в процесите на планиране, да споделя мнение и участва в организираните мероприятия.

Добра практика Споделен опит от гр. Русе, България

- ✧ През 2012 г. в Русе са участвали 50 неправителствени организации при обсъждането и изработването на културния календар на града и реалното последващо осъществяване на проектите на 30 НПО, които до днес поддържат определени събития. Това е пример за реално и демократично изработване на културна стратегия за общината.
- ✧ През 2019 г., отново в Русе, е проведено публично обсъждане между различни групи от творци за развитието на културата през следващите години, очакват се резултати във формиране на културните политики в града.
- ✧ Клуб на приятелите на РИМ - Русе партнира на музея в следните сфери – култура и образование, развитие на дейности в полето на хора, общество, медии, арт; култура, неформално образование, проучвания съвместно с университети, музеи и НПО, промотиране на местното културно наследство; обединение на общност, заинтересована от наследство, свързано с българската гайда, с майстори и изпълнители; култура, образование, по-ограничено - изследвания.

Източник: Регионален Център София

Партньорство

Публичните администрации, централни и местни, стават все по-диалогични стимулират партньорства с гражданския сектор, с читалища и музеи с произтичащите от това споделени права и задължения. Особено значение се отдава на ролята на гражданските сдружения, поощрявани да бъдат не само партньор на публичните власти, но и техен коректив. Във връзка с това, се усъвършенстваха и европейските политики за финансиране в тази област.

Важна информация

Препоръчително е местните администрации, съвместно с читалищата и музеите да организират експертни семинари и срещи, конференции и други събития за опазване на нематериалното културно наследство и насърчаване неговата приемственост. В партньорство те имат важна роля при попълване на българския регистър на нематериалното културно наследство, както и на националната представителна листа. Насърчаване на организирането на повече форуми и други пространства и платформи в областта на нематериалното културно наследство за споделяне на опит и знания ще способстват за повишаване на видимостта на наследството и оперативно адаптиране на мерките и механизмите за опазване и устойчиво планиране на политиките по опазване на НКН. Това във времето ще доведе до активно включване на голяма част от местните общности и популяризиране на НКН в страната и извън нея.

Добър пример е Регионалният център на ЮНЕСКО, който освен че насърчава и координира проучването на практиките по опазването на елементи на нематериалното културно наследство, организира конференции, курсове за обучение по определени теми, свързани с Конвенцията от 2003 г. и нейните оперативни насоки, политики за опазване на НКН и разширява международното, регионално и подрегионално сътрудничество чрез създаване на делови контакти с институции, работещи в областта на НКН.

ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПОЛИТИКИТЕ ЗА ОПАЗВАНЕ НА НКН

Принцип на доброто управление е проектите на закони, решения и политики да бъдат отворени за участието и приноса на гражданското общество. На този етап консултациите са ключови за вземане на балансирано решение, като окончателният избор е на управляващите. Приносът на гражданския сектор на този етап има следните форми:

- **застъпничество:** осигурява се възможност за упражняване на влияние върху решението;
- **информирание и запознаване:** обществото и гражданските групи се информират за решенията и потенциалния ефект от тях;
- **експертиза и съвети:** на управляващите се осигурява подробен анализ от позицията на гражданското общество, който може да повлияе на решението;
- **наблюдение:** проследява се процеса, за да се гарантира неговата демократичност, прозрачност и оптимална ефективност.

Важна информация

Отговорността на властите за постигане на ефективност на участието на този етап включва разпространение на информация за политики, които са в процес на решаване, прилагане на процедури за съвместно вземане на решения (където е приложимо), осигуряване на възможности и подкрепа за активно гражданско участие, отчитане на мненията и приноса и осигуряване на обратна връзка. На този етап са от значение насоките за изпълнение на проекти, осигуряване на възможности за участие на гражданското общество в прилагането и откликване на специфични нужди, произтичащи от обстоятелствата, свързани с изпълнението на политиките за опазване на НКН.

Информирание

Централните и местни администрации, както и читалищата и музеите са до документи, свързани с проекти и изпълнителни решения. Изпълнението осигурили отворен и свободен достъп то на политиките за опазване на НКН, в

които гражданския сектор може да се включи, е на проектен принцип. Проекти се финансират както от Министерство на културата и НДФ „13 века България“, така и от общините, които също имат бюджет за популяризиране на НКН.

Някои общини като Община Габрово, Община Карлово, Община Пещера например имат стратегии за опазване на културното наследство и читалищата и местните общности са ангажирани в изпълнението на политиката.

Например Национален фонд „Култура“ на конкурсен принцип финансира проекти чрез програмата си „Съхранение и популяризиране на културното наследство“, както и Национален дарителски фонд „13 века България“, Финансов механизъм на Европейското икономическо пространство Програма „Кул-

турно предприемачество, наследство и сътрудничество“, Програма за трансгранично сътрудничество ИНТЕРРЕГ, Програма за развитие на селските райони 2014-2020 и др. Общините също отделят от бюджетите си средства за опазване на НКН, като например - Столична програма „Култура“ Направление б „Нематериално културно наследство и културни традиции на столицата“.

На местно ниво общинските съвети следва да приемат бюджетите за развитие на културата, които следват стратегическите цели за опазване на културното наследство. Все повече общински администрации осъзнават важността на нематериалното културно наследство и отделят финансов и човешки ресурс за неговото опазване и популяризиране.

Консултиране и диалог

Провеждането на обществени консултации със заинтересованите страни при изпълнението на политиките – национални или местни протичат при утвърден график, определянето на заинтересованите страни и изборът на начините на провеждането им се определят от администрацията, като те следва да са обявени на официалните интернет

страници на съответните институции, заседания на консултативни органи, експертни или работни срещи и др. Организираните се и семинари за изграждане на капацитет и увеличаване на знанията с оглед на изпълнението. Общините обикновено имат правилници за организация на консултативните и експертни съвети в областта на културата.

Добра практика

- ✧ РЕМО „Етър“ е един от най-забележителните примери за представяне на занаятчийската култура в доиндустриалния период сред европейските музеи на открито. Съхраняване автентичността и приемствеността в занаятчийското производство са сред основните приоритети на институцията.
- ✧ През последните години се появи реалната опасност от прекъсване на приемствеността при някои от емблематичните за РЕМО „Етър“ занаяти: хлопкарство, бакърджийство, мутафчийство и гайтанджийство.
- ✧ Ето защо в периода 2017-2019 година, екипът на музея инициира провеждането на кампания за безплатно обучение на желаещите да практикуват тези занаяти, а най-добре представилите се да станат част от екипа на РЕМО „Етър“.
- ✧ Обявите за набиране на желаещи се публикувани във сайта на музея, фейсбук страницата на музея, в регионалните медии и информационни сайтове.
- ✧ Чрез кампанията се достигна до възможно най-широк кръг от желаещи да се обучават, които показваха сръчност, комуникативност, усет към красивото и интерес към миналото.
- ✧ Обученията се проведоха по предварително одобрен регламент и график, в рамките на от три до четири месеца.
- ✧ През 2017 година се проведоха едновременно обученията по хлопкарство и бакърджийство, а през 2018 и 2019 година обученията по мутафчийство и гайтанджийство.
- ✧ По време на кампанията желание да се включат са изявили 21 души, обученията са приключили 13, от които се избрани 4 души (по един представител в работилница).

Източник: Етъра

Партньорство

Чрез партньорство между публичния и граждански сектор, читалища и музеи се вземат съвместни решения за изпълнението на политиките за опазване на НКН чрез културни форуми, конференции за постигане на консенсус и други събития за участие.

При провеждането на политиките в сферата на културата и по специално за НКН съществува добро партньорство между централната и местните власти. До голяма степен тя е децентрализирана, защото се осъществява от общинските отдели по култура и комисиите по култура към общинските съвети. Те организират дейността си и по собствени, местни културни календари; гласуват и изпълняват свои бюджети за култура; издържат общин-

ските културни институти и участват по договор с МК във финансирането на държавните културни институти. Формите на сътрудничество с НПО могат да бъдат най-различни:

- ✓ привличане на ръководители, членове и специалисти от НПО в работата на постоянните и временните комисии при общинските съвети;
- ✓ изслушване по време на сесии на представители на НПО по въпроси от регионално и местно значение;
- ✓ възлагане на определени задачи на НПО и тяхното ресурсно обезпечаване;
- ✓ организиране на съвместни мероприятия със споделена активност и отговорности.

Важна информация

Местните власти трябва да стимулират и засилят партньорствата с гражданските организации читалищата и специализираните музеи, за да се възродят позабравени традиции и обичаи в полза на опазването на нематериалното културно наследство. В практиката е установено съвместното участие и реализиране на проекти, организиране на дейности между общини, НПО и читалища. В много общини организирането на дейности и мерки включени в културните им календари се осъществява съвместно с гражданския сектор.

Поддържането на изградените вече ефективни партньорства ще даде възможност в процеса на изпълнение да се реализира по-голяма икономическа целесъобразност и да се укрепи потенциала за популяризиране и опазване на НКН, както и към привличането на средства за допълнително финансиране на мерки за опазване на елементи от нематериалното културно наследство.

Добре е общините да си партнират с информационните медии и интернет портали и форуми в областта на нематериалното културно наследство. В България всяка година се провеждат над 500 празнични събития, но поради липса на информация част от тях остават непознати и слабо посетени. Порталът Фестивалите в България fest-bg.com има за цел да ги популяризира и е добре общините да съдействат на дейностите на подобни сдружения като активно промотират културните си календари и предоставят актуална информация.

МОНИТОРИНГ НА ПОЛИТИКИТЕ ЗА ОПАЗВАНЕ НА НКН

На този етап ролята на гражданските организации е да наблюдават и оценяват резултатите от политиките за опазване на НКН. Наблюдението изисква наличие на система, която по предварително зададени критерии да установи дали политиката постига определената цел. Приносът на гражданския сектор на този етап има следните форми:

- **експертиза и съвети:** събиране на доказателства или изследвания за въздействието на политиката;
- **наблюдение:** на ефекта, който политиката произвежда.

Отговорността на властите за постигане на ефективност на участието на този етап включва предоставяне на информация за хода на изпълнение на политиката и отговори на конкретни въпроси, повдигнати от гражданското общество.

- **застъпничество:** огласяване дали инициативата е достигнала до своите предвидени бенефициенти и дали дава предвидения резултат за обществото;

Информиране

Мониторингът на политики може да се определи като процес на системно и непрекъснато събиране и анализ на информация за хода на реализацията на политиката. Получената информация се използва за целите на управлението – осъществяване на контрол и вземане на решения. Основна задача на мони-

торинга на публичните политики е да се следят и измерват постигането на техните цели и ефективността им в хода на тяхната реализация. В резултат на осъществявания мониторинг могат да се направят своевременни корекции в начина на изпълнение на политиките и програмите

Входно изходен модел на публична политика

Оценката на публичните политики са въз основа на техните резултати, въздействието им и потребностите, които са предназначени да удовлетворят. Тя се осъществява в съответствие с експлицитно определени критерии и стандарти по отношение на ефикасност, ефективност, устойчивост и въздействие. Като правило оценката се базира на специално събрана и анализирана информация. Ролята на мониторинга и оценката на публични политики и програми като инструменти на доброто управление може да се търси в няколко по-важни направления като прозрачност, осигурена отчетност, гарантирана отговорност от публичния сектор и подобряване ка-

чеството на изпълнение.

Информация и доклади по отношение на извършени оценки на политики и в частност политиките за опазване на НКН могат да се получат на портала за обществено обсъждане, електронната страница на Министерството на културата и официалните страници на общинските администрации. Читалищата и НПО би трябвало да събират доказателства – казуси и статистика за резултатите от проектите, които изпълняват, които могат да се използват за последващо актуализиране на политиките и програмите. Също така експерти по различни проекти изготвят независими проучвания за формулиране на добри практики, констатации и препоръки.

Консултиране и диалог

Чрез мониторинга и оценката се създават механизми за участие, защото гражданите получават възможност да участват във вземането на решения по отношение на оценката и промените при реализацията на политики и програми – пряко – анкетни карти, социологически проучвания или опос-

редствано от легитимните институции, които представляват техните интереси. Механизми за обратна връзка за проследяване на напредъка са проучвания на общественото мнение, интернет анкетиране, въпросници, интервюта и други.

Партньорство

Партньорството при реализацията на политиките за НКН и тяхното оценяване се основава на взаимно споделяне на цели, ресурси и постигнати резултати. Инструментите при мониторинга и оценката на политиките могат да бъдат работна група или комисия на публичния и граждански сектор в стратегическо партньорство за мониторинг и оценка на политиките за НКН.

Основните препоръки към всеки, който се заеме с този труден, но носещ удовлетворение процес, могат да се обобщят в следните позиции:

- ✓ елементите на нематериалното културно наследство са капитал за територията и следователно „източник“ за създаването на продукти за културния туризъм;
- ✓ само наличието на елементи на НКН не са достатъчно условие, не-

обходимо е да има познания и да се инвестира доста човешки капитал (креативност, опит и др.) за тяхното опазване и съхранение;

- ✓ устойчиво развитие може да се постигне само чрез планиране на опазването на НКН с подхода на участието, при който общността не е само една от заинтересованите страни, но и се включва на всички етапи на планирането и изпълнението;
- ✓ съвместната работа с местната общност от самото начало на изпълнението на дейностите и използването на предимно местен капитал ще намали до минимум вероятността от конфликти и негативните ефекти. Това е също възможност за съживяване и участие на местната общност в управлението.

Добра практика:

✧ През последното десетилетие интересът към калоферската дантела отново се възражда. На 15 август в деня на големия християнски празник - Успение на Пресвета Богородица, се провежда Празникът на калоферската дантела, който заедно с центъра на Калоферската дантела стимулират културния туризъм и опазването на нематериалното културно наследство. В него взимат участие плетачки на совалкова дантела от цялата страна, а също и гости от Англия, Шотландия и Белгия. Съществен принос има и социална група "СедянкаТА", която е мрежа от хора, които да поддържат, развиват и предават техниките на совалковата дантела, на кенето и шевицата. Повечето жени от социалната група "СедянкаТА" са направили първите си стъпки в ръкоделието със своите майки и баби. Те са отворени към възрастното поколение, защото именно от него са усвоили основите на традиционните техники. Същевременно с това ясно осъзнават, че "ако не се привлекат млади хора, заниманията им нямат бъдеще". Намирането на млади последователи, които да обучат и привлекат към любимите си занимания, е най-важното достижение на представяната социална група. Младите последователки виждат в заниманията си възможност за разгръщане на фантазията, за прилагане на съвременни идеи и създаване на нови мотиви.

Включване на гражданския сектор в местните политики за опазване на НКН

Изграждането на силни връзки със заинтересованите страни е своеобразен процес, който наред с други елементи се гради на уместен подход за включване, ангажиране и добра комуникация.

Читалищата, музеите, експерти по опазване на НКН и гражданските организации с културна насоченост, местните общности и носителите е добре да се ангажират с редовни срещи,

консултации, провеждане на анкетни проучвания и други инструменти, които ще гарантират тяхната ангажираност и мотивация по опазване на различни елементи от НКН.

Широката общественост и местната общност е добре да се ангажира, чрез информационни центрове, благодарение на които всички желаещи могат да получат бърз достъп до информацията,

информационни материали и публикации в местните медии и онлайн социални форуми и др. Съществена роля играе и сформирането на неформални обществени дискусии, на които да бъдат обсъдени въпроси, касаещи бъдещето политиките по опазване на НКН, както и на отделните елементи на НКН, да бъдат изказани мнения, зададени свободни въпроси и направени препоръки. Умел подход са и „Дните на отворените врати“, като по този начин се осигурява прозрачност и възможност на всички заинтересовани страни да се включат в процесите на вземане на решения и се изгражда доверие към провежданите политики.

Реалната обществена ангажираност е от основно значение за успешното управление на рисковете и въздействи-

Човешки ресурси

В планирането и изпълнението на местни политики за опазване на нематериалното културно наследство са необходими експерти със специфична експертиза в областта, които да осигурят нужния опит и ноухау и така политиките ще станат привлекателни за повече хора, които ще осигурят така необходимата подкрепа от заинтересованите страни и целевите групи, включително включване на доброволци.

Включването на доброволци е много важно при изпълнението на политики за опазване на НКН. За целта трябва много

ето върху общностите, засегнати от политиките за опазване на НКН и постигане на ползи за всички заинтересовани страни. Всичко това се постига чрез навременна информираност и пълна прозрачност на местната общественост за провежданите политики.

Разработването на комуникационна стратегия с конкретни канали за комуникация със заинтересованите страни ще предизвика интереса на заинтересованите страни и ще ги ангажира в дейности свързани с опазването на НКН. Разработването на добро послание, изграждане на взаимно доверие и партньорски взаимоотношения са в основата на добрата комуникация и координация в изпълнението на политиките за опазване на НКН.

добре разработена програма и организация на работа. Задължително е да им се направи предварителен инструктаж какво се изисква от тях за дейностите, които ще изпълняват. Обикновено това са ентузиазирани хора, които обичат нови предизвикателства и да работят за добри каузи. Друга причина да се работи с доброволци е предаването на конкретни знания, умения и дори нагласи. В пряката работа могат да бъдат въвлечени много повече хора да се грижат за опазването на нематериалното културно наследство. Това е един вид

„учене чрез преживяване“ или силен начин да въвлечете някого за каузата си, като го направите свой съмишленик. В дългосрочен план доброволците могат да се превърнат в членове, застъпници, дарители. Не забравяйте в края на работата им да им издадете сертификат за доброволчество.

За намиране на доброволци например, може да се обърнете към Time Heroes <https://super.timeheroes.org/>

Други полезни организации можете да намерите на следните линкове

<https://www.ngobg.info/bg/careers/volunteer.html>

https://europa.eu/youth/EU/voluntary-activities/european-voluntary-service_bg

<http://youthub.bg/2019/04/misiya-dobrotvoritel-trsi-dobrovoltsi/>

<https://www.openspacebg.com/svobodni-pozicii/>

Добра практика от Република Словения:

✎ В чл. 102 от Закона за опазване на културно наследство на Република Словения е предвидено, че хората с подходящо образование или квалификация могат да работят като доброволци при предоставяне на обществени услуги в областта на закрилата. Предвидено е още и включването на доброволци – довереници, чиято задача е да развият обществената осведоменост за културното наследство, да информират и неофициално да наблюдават състоянието на закрила в областта на НКН. Отношенията между доброволеца и доставчика на обществени услуги се уреждат с договор.

Финансови ресурси

За осъществяването на политиките по опазване на НКН е съществено финансирането. На местно и национално ниво, администрациите отделят финансови средства, които в повечето случаи са недостатъчни.

Много национални и европейски фондове и донорски фондове също предлагат финансиране на опазване на нематериалното културно наследство. За целта трябва да следите мерките и схемите за безвъзмездна помощ и по-

каните за проектни предложения, които се публикуват периодично на страниците на финансиращите организации. Такива са например:

Фонд или финансираща програма	Кратка информация	Интернет сайт
Национален фонд „Култура“	Национален фонд „Култура“ е създаден със Закона за закрила и развитие на културата и започва да функционира от месец ноември 2000 година към Министерство на културата. Основната му цел е да подпомага развитието на културата, като набира, управлява и разходва средства, предназначени за провеждане на националната политика в областта на културата, заложена в Програмите на правителството на РБ за съответния период и в Закона за закрила и развитие на културата. В началото на всяка година Управителният съвет на НФ „Култура“ формулира приоритетните области, за които да бъде предоставена финансова подкрепа, включително за НКН. В конкурси имат право на участие с равни права отделни творци, частни, общински и държавни културни организации.	http://ncf.bg/
Национален дарителски фонд „13 века България“	Националният дарителски фонд „13 века България“ инициира и подкрепя проекти с национално значение в областта на образованието, науката, културата, възстановяването и опазването на исторически и културни ценности, здравеопазването и в социалната сфера. Размерът на средствата за финансово подпомагане на проекти се одобрява от Управителния съвет на Фонда за всеки конкретен случай. Финансират се дейности, отнасящи се към стратегията, проекти, свързани с образованието, науката, културата, НКН, възстановяването и опазването на исторически и културни ценности, здравеопазването и др. социални сфери, чиито теми кореспондират с основните приоритети на Фонда.	https://fund13veka.bg/
Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014–2020 г.	Основна цел на ОПРР 2014–2020 г. е прилагането на модел, на национално ниво, за умерен полицентризм за територията на България, който да доведе до намаляване на вътрешните и външните миграции. Приоритетна ос б: Регионален туризъм е насочена към консервация, опазване, популяризиране и развитие на културното наследство чрез развитие на изцяло завършени и интегрирани туристически продукти за паметници на културата от национално и световно значение. Инвестиционен приоритет: Съхраняване, опазване, популяризиране и развитие на природното и културното наследство, включително НКН.	https://www.mrrb.bg/bg/infrastruktura-i-programi/operativna-programa-regioni-v-rastej/
Оперативна програма „Добро управление“ 2014–2020 г.	Оперативната програма е основният инструмент на Република България за реализиране на административната и съдебната реформа, включително въвеждането на електронното управление. Приоритетна ос 2 „Ефективно и професионално управление в партньорство с гражданското общество и бизнеса“, финансиране на развитие на политиките за опазване на НКН.	https://www.eufunds.bg/archive2018/index.php/bg/programen-period-2014-2020/operativni-programi-2014-2020/operativna-programa-dobro-upravlenie-2014-2020

Фонд или финансираща програма	Кратка информация	Интернет сайт
Програма за развитие на селските райони (ПРСР) 2014 – 2020г.	Цели на програмата са социално-икономическо развитие на селските райони, осигуряващо нови работни места, намаляване на бедността, социалното включване и по-добро качество на живот. Чрез подмярка 6.2 - Стартова помощ за неземеделски дейности се подкрепят проекти за стартиране на нови неземеделски дейности водещи към развитието на предприемачеството и насърчаване на разнообразяването на икономиката в селските райони чрез увеличаване на броя на микропредприятията в неземеделския сектор, разкриване на нови и запазване на съществуващи работни места, разширяване и подобряване на услугите за населението, интегриране на туристическия сектор в селските райони, насърчаване на съхранението и развитието на традиционни дейности за селските райони. Развитие на занаяти (включително предоставяне на услуги, свързани с участието на посетители в занаятчийски дейности) и други неземеделски дейности. Мярка 19 „Подкрепа за местно развитие по LEADER (BOMP – водено от общностите местно развитие) (член 35 от Регламента (ЕС) № 1303/2013) - развитие на териториална идентичност, маркетинг и марки на база на специфичния териториален потенциал и продукти от местен характер, чрез подмярка 19.2. „Прилагане на операции в рамките на стратегии за водено от общностите местно развитие“. Воденото от общностите местно развитие (BOMP) се извършва чрез интегрирани и многосекторни стратегии за местно развитие, основани на характеристиките на конкретната територия и разработени въз основа на местните потребности и потенциал.	http://www.dfv.bg/bg/prsr-2014-2020/
Програма за трансгранично сътрудничество	Програмата цели развитието на трансграничните региони, чрез подобряване на достъпността, насърчаването на институционалното сътрудничество и опазването и развитието на регионалните богатства. Програмата финансира проекти за обучителни сесии и културни събития за повишаване на съвместната осведоменост и за насърчаване и развитие на общото природно и културно наследство. Инвестиции в съвместна и устойчива туристическа инфраструктура и в културни паметници за развитие на културното/природно наследство; Съвместни проучвания, стратегии, планове за опазване, развитие и популяризиране на културното/природно. Туристически продукти и услуги, базирани върху съвместно и устойчиво използване на културното/природно наследство.	https://www.mrrb.bg/bg/infrastruktura-i-programi-programi-za-teritorial-sutrudnichestvo-2014-2020/
Програма за транснационално сътрудничество „Дунав“ 2014- 2020 г.	Дунавската транснационална програма е финансов инструмент със специфичен характер, която подкрепя политиката на интеграция в дунавския регион. Една от целите е устойчиво използване на природното и културното наследство и ресурси. Възможните направления са: културно-исторически туризъм, екотуризъм, алтернативен туризъм и др.	https://www.mrrb.bg/bg/obyavena-e-treta-pokana-za-proektni-predlojeniya-po-programa-za-transnacional-sutrudnichestvo-dunav-2014-2020/

Фонд или финансираща програма	Кратка информация	Интернет сайт
Програма Творческа Европа (Creative Europe) 2014-2020 г.	Творческа Европа (Creative Europe) е новата рамкова програма на Европейската комисия, която финансира проекти в областта на културните и творческите индустрии в периода 2014 - 2020 г. Програмата обединява програми „Култура“, „МЕДИА“ и „МЕДИА Мундус“ в обща рамка и създава изцяло нов механизъм, подобряващ достъпа до финансиране за художници, професионалисти в сферата на културата и аудиовизуалните изкуства, артистична дейност, книгоиздателство, кино, телевизия, музика, културно наследство.	http://www.creativeeurope.bg/
Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Норвежкия финансов механизъм.	Безвъзмездните средства от ЕИП и Норвегия (Исландия, Лихтенщайн и Норвегия) са насочени към намаляване на икономическите и социалните различия в Европа и за укрепване на двустранните отношения с 15 държави бенефициенти в Северна, Централна и Южна Европа. Сред приоритетите са култура, гражданско общество, добро управление и основни права и свободи и културно предприемачество, културно наследство и културно сътрудничество. Програма „Културно предприемачество, наследство и сътрудничество“	https://www.eeagrants.bg/
Европейската програма за образование, обучение, младеж и спорт „Еразъм+“	Програмата се базира на интегриран подход, който гарантира ефективно взаимодействие между всички сектори в областта на образованието, обучението, младежта и спорта и културата. Програма „Еразъм“ включва три основни Ключови дейности - образователна мобилност за граждани, сътрудничество за иновации и обмен на добри практики и подкрепа за реформиране на политиките.	http://hrdc.bg/
Фондация „Америка за България“	Един от приоритетите за финансиране е преодоляване на негативните демографски тенденции, подпомагане на развитието на икономиката и туризма чрез ангажиране на общностите.	https://us4bg.org/bg/
Общинско финансиране	От бюджетите на общините – в рамките на компетентността им и отговорностите по отношение развитието на културно-историческото наследство и нематериалното културно наследство. Например Столична програма „Култура“ Направление б: „Нематериално културно наследство и културни традиции на столицата“ Направлението подкрепя проекти за идентификация, опазване и популяризация на нематериалното културно наследство, насърчаващи интереса на гражданите към историята на града и разширяващи възможностите за неговото разбиране, интерпретиране и оценяване.	https://kultura.sofia.bg/home.html
Републиканския бюджет	Републиканския бюджет – чрез бюджетите на министерства и ведомства, в рамките на компетентността им и отговорностите по отношение развитието на и културно-историческото наследство и нематериалното културно наследство.	

Разработването на местни стратегии за култура е една от най-перспективните стъпки в посока създаване на визии за развитието на културата на местно ниво, залагане на цели и приоритети, съобразени с локалния културен контекст, въвличане на местните общности в процеса на разработване и прилагане на културни политики и политики за опазване на НКН.

Тези стратегии, които включват и мерки за опазване на НКН са обвързани с общинските финансиращи програми за изкуство и култура, които са сравнително нов инструмент за подкрепа и управление на културата на местно ниво. Те функционират на конкурсен принцип и чрез тях се финансират културни събития и продукти в общините¹³. Законът за закрила и развитие на културата постановява учредяването на общински фондове "Култура", но въпреки това, повечето общини не разполагат с "фонд", а разчитат единствено на ежегодна субсидия от бюджета на общината. В повечето случаи програмите са отделни бюджетни линии в параграф "Култура" в общинските бюджети. Именно от този статут произтичат и повечето проблеми във функционирането на тези програми, описани по-долу. Най-съществена от тях е невъзможността за набиране на приходи от различни източници, описани в ал. 2 на чл. 36 от ЗЗРПК.

Добра практика при преодоляването на тези проблеми е учредяването на об-

щинска фондация по примера на Русе (Общинска фондация "Русе – град на свободния дух"). Общинската фондация функционира като фонд и създава повече възможности за осигуряване на допълнителни приходиизточници, отвъд общинската субсидия. В допълнение, тази форма на регистрация позволява избягването на редица трудности, наложени в момента от изискванията спрямо второстепенните разпоредители с бюджетни средства.

Недостатък към момента е, че бюджетите за култура в повечето общини варира, което пречи на устойчивостта на провежданите политики, включително изпълнение на мерки за опазване на НКН. Добре е да се въведат правила и критерии за формирането на общинската субсидия за култура, включително за мерки за опазване на НКН. Критериите могат да бъдат обвързани с броя население на територията на съответната община, с процент от общия бюджет на общината (или процент от бюджета за култура), както и с броя и спецификата на отделни елементи на НКН.

Добре би било в общинските бюджети да се увеличи финансирането на културата, така че да има реални резултати и ползи за местните общности. Добър пример за това е Столична програма „Култура“, която е създадена през 2007 г. с Решение № 252 на Столичен общински съвет, първоначално с наименованието Меценатска програма „Култура“, а

през 2008 г. е преименувана на Столична програма „Култура“. Програмата се реализира в изпълнение на Закона за развитие на културата, Закона за местното самоуправление и местната администрация, Стратегията за развитие на културата – „София –Творческа столица 2013–2023“ и Правилата за работа на

Програмата, приети с решение на СОС. Дейността и развитието на Програмата се подкрепят от Творчески съвет, който определя годишните приоритети и направления на Програмата, изискванията за кандидатстване и осъществява оценката на проектните предложения.

Добра практика от Република Хърватия:

- ✎ Програмите на Министерството на културата на Република Хърватия за опазване на нематериалното културно наследство, за участие в които носителите на НКН биха могли да кандидатстват директно. В случай, че носителите на НКН кандидатстват за финансиране, след вписването на елемента, за който кандидатстват, те са задължени да предоставят доклад за имплементираните проекти за опазване на НКН преди да кандидатстват за финансирането и след реализирането на проекта.

Изграждане на устойчиво партньорство за опазване на НКН

Изграждането на устойчиво партньорство между гражданския сектор и държавните администрации, читалища, музеи и други заинтересовани страни ще спомогне за хармоничност в планирането и изпълнението на политиките по опазване на НКН, както и за популяризиране на нематериалното културно наследство.

Също така ще доведе до по-голяма координираност при дейностите в процеса на управление, планирането, ресурсното осигуряване, реализацията, наблюда-

дението и оценката на политиките за опазване на НКН, както и по-добра публичност и прозрачност на всички нива при осъществяване на политиките. При изграждане на устойчиво партньорство с граждански организации за опазване на НКН, местните власти трябва да обърнат внимание на следното:

- ✓ Съответствие на мисията, визията и ценностите на гражданските организации. От значение е и професионалният опит и експертиза в областта на НКН;

¹³ Регламентирани са в чл. 36 от Закона за закрила и развитие на културата (ЗЗРПК)

- ✓ Дългосрочна визия въз основа на партньорства, дългосрочни цели, инициативи за устойчивост и предприемане на мерки за опазване на елементи от НКН, които се надграждат във времето;
- ✓ Ясно дефиниране на ролите и отговорностите в партньорството от самото начало и ясни правила за работа и развитие на съвместни проекти;
- ✓ Изграждане на среда на доверие, която е ключът към успешното партньорство. Защото да се доверяваш не означава да се съгласяваш с всичко, а да се изгради среда, в която да се общува свободно и да се стигне до решение с участието на всички;
- ✓ Използване на основни компетентности. Всяка организация има своите силни и слаби страни. В успешното партньорство силните страни на единия партньор трябва да компенсират слабите страни на другия.

Оценка на политиките за опазване на НКН от гражданския сектор

Един от най-важните аспекти на работата по опазване на НКН е да се наблюдава, проверява и оценява прилагането на политиките. Това е процес, в който гражданския сектор може да провери дали са постигнати целите и да направи оценка на резултатите, като се оцени и въздействието - какъв ефект имат резултатите, какво може да бъде подобро, какви нови възможности са се открили. Целта на оценката е да се оформят заключения и да се предложат мерки и препоръки, които да допринесат за подобряване на работата в бъдеще или дори да съдействат за трансфера на знания и практики сред местните общности. Оценка може да бъдат предварителни, текущи и последващи. Предварителните оценки се изготвят за да се проследи адекватността на заложените цели, мерки и ин-

дикатори на политиките за опазване на НКН. Текущите оценки се извършват, за да се проследи напредъка, последващите оценки анализират доколко са постигнати целите и определят мерки и препоръки за подобряване на крайните резултати. Повечето оценки се извършват накрая, но е препоръчително да има и междинни оценки в хода на работата, за да се осигури по-голяма ефективност и плавен процес при изпълнение на политиките за опазване на НКН. Тук могат да бъдат полезни целите, резултатите и индикаторите. Когато се касае за междинни оценки, е необходимо да се определят конкретни ключови за изпълнението етапи и резултати, които да помогнат да се проследи доколко изпълняваните дейности съответстват на предвидените. Това ще спомогне да се определят евен-

туални отклонения и ще определи как могат да бъдат коригирани навреме. Независимо дали е финална или междинна, целта на оценката е да се илюстрира и добие добра представа за напредъка на работата и отделните мерки и приоритети в политиките по опазване на НКН. Освен индикаторите и ключовите етапи и резултати, за оценката могат да спомогнат и следните въпроси:

- ✓ Постигнати ли са предвидените цели и резултати на политиките за опазване на НКН, или негови отделни елементи? Ако не, защо?
- ✓ Отделните мерки изпълнени ли са според предвиденото и спомогнали ли са за постигане на очаквания резултат? Ако не, защо?
- ✓ Какво полезно е научено от изпълнението на отделните мерки и приоритети?
- ✓ Какви препоръки могат да се направят за подобряване на отделни мерки?
- ✓ Защо се счита, че определена мярка може да служи като добра практика и какво можем да препоръчаме на други, които желаят да я приложат в други подобни мерки(прилагане на добри практики)?
- ✓ Какви нови възможности се създадоха на местно и национално ниво?

Препоръчително е за осъществяване на качествен мониторинг и оценка изработване на набор от критерии (количествени и качествени), по които система-

тично и регулярно да се набират данни за провежданите политики за опазване на НКН, които да бъдат публично достъпни. Така гражданските организации ще могат да правят текуща качествена оценка и да повишават тяхната ефективност за постигане на добри резултати в съответствие с поставените цели. Активното включване на гражданския сектор в политиките за опазване на НКН и съответно отразяване на препоръките и включването им при актуализация на политиките за опазване на НКН ще доведе до непрекъснато подобряване на процесите на планиране и изпълнение на тези политики, изграждане на среда на доверие и устойчивост.

Предлаганият наръчник е само един от инструментите, подпомагащ местните власти, гражданските организации и общностите при съхранение, развитие и съживяване на нематериалното културно наследство. Той дава възможност на местните общности да развиват културни продукти в полза на едно общо социално съживяване, както и в своя собствена полза, което дава възможности за качествени занимания през свободното време, социална дейност, интеграция в общността или за повишаване на личните им интереси. Допълнителните положителни резултати се изразяват в съхранението на нематериалното културното наследство, укрепване на чувството за вътрешна и външна идентичност на хората, както и в представянето на общността.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1 Анализ на заинтересованите страни

Източник: Регионален Център София

Анализ на заинтересованите страни

Дефиниция: заинтересованите страни са хора, групи от хора, организации и институции, за които съществува възможност да бъдат засегнати (в положителен или отрицателен смисъл) от опазването на НКН, или такива, които могат да окажат влияние върху резултатите и последствията от опазването на НКН.

Анализът на заинтересованите страни има за цел както да ги идентифицира, така и да установи техните конкретни интереси. Това се прави, за да се консолидират целите и да се определят някои рискове в опазването на елементи от НКН. Анализът поставя основата и структурира планирането, мониторинга и оценката на политиките за опазване на НКН, чрез участие в тези процеси на всички, които са заинтересовани и имат отношение.

Анализът на заинтересованите страни и тяхното включване в опазване на НКН, включва два вида дейности:

- ✓ Идентифициране/определяне на конкретните заинтересовани страни;
- ✓ Анализ на интересите.

Идентифициране/определяне на заинтересованите страни е процес, при който са дефинирани основни групи заинтересовани страни, групирани са в списък и е разработена база данни (с конкретни организации и координати) при прилагането на мерки за осигуряване на жизнена трайност на нематериалното културно наследство, включително неговата идентификация, документиране, изследване, съхраняване, развитие, експлоатация, популяризиране и предаване.

- Идентифицирането на заинтересованите страни в настоящият анализ включва:
- ✓ определянето на страните, които ще

бъдат засегнати пряко или косвено работата по опазването на елементи на НКН;

- ✓ степента на въздействие на всяка една от тези групи, граждански организации, местни инициативни групи, върху процесите на идентификация, документиране, изследване, съхраняване, развитие, експлоатация, популяризиране и предаване;

За целите на анализа следва да се използва стандартната форма за идентифициране на заинтересованите страни чрез оценка и аранжиране на следните елементи:

- ✓ Кои са потенциалните облагодетелствани страни?
- ✓ Кои са подложени на неблагоприятно въздействие?
- ✓ Кои заинтересовани страни могат да повлияят негативно?
- ✓ Кои имат капацитет да подкрепят планираните мерки и дейности?

Анализът на интересите

Чрез прилагането на техниката наречена PRES (Pressure Analysis) се определят интересите на заинтересованите страни. Анализът на интересите преминава през следните фази:

- ✓ изясняване и конкретизиране на заявените интереси от всяка общност;
- ✓ съгласуване на интересите на отделните заинтересованите страни с опазването на елементи на НКН.

Правилната оценка на отношението, значимостта и степента на влияние на заинтересованите страни има съществено значение за включването им при опазването на НКН.

В таблицата на следващата страница е представена методиката за избор на ключови заинтересовани страни за включване в процесите на идентификация, документиране, изследване, съхраняване, развитие, експлоатация, популяризиране и предаване на елементи на НКН.

Заинтересованите страни - различните институции, граждански организации и групи, които могат да имат отношение към опазването на НКН са изведени в „Анализ на българската нормативна рамка в областта на нематериалното културно наследство спрямо международните документи в областта на нематериалното културно наследство с включени препоръки“, който е публикуван на страницата на Регионалния

център под егидата на ЮНЕСКО (<http://www.unesco-centerbg.org/анализи/>).

Тези заинтересовани страни могат да дадат първоначална информация за разработване на матрица за анализ на интересите на конкретните заинтересовани страни на местните администрации.

Методиката за избор на ключови заинтересовани страни дава отговори на следните въпроси:

- ✓ Кого да включим в консултациите за определяне на политиките за опазване на НКН?
- ✓ Защо ги включваме?
- ✓ Кога ги включваме?
- ✓ Как ги включваме?

Установяването на работещи взаимоотношения и структури, които пълноценно да ангажират заинтересованите страни в процеса, би следвало да доведе до взаимно изгодно, дългосрочно формално (институционализирано) партньорство между публичния сектор, бизнеса, научните и образователни институции и НПО. Тези работещи отношения могат да варират от процес на сравнително неформално сътрудничество през работни групи до формиране на звено за регионална координация към местната администрация.

За опазването на елементи на НКН, е необходимо ангажирането на заинтересованите страни да се осъществи без

Таблица 1

Методика за избор на ключови заинтересовани страни					
Заинтересована страна	Критерии за оценка				
	Интерес	Отношение	Власт	Влияние	Обща оценка
Списък на заинтересованите страни	Измерване на мотиви и притеснения, които заинтересованата страна има по отношение на политиките за опазване на НКН. Възможно е да се тълкува и като евентуални изгоди и/или загуби за съответната заинтересована страна от реализирането на политиката. Избрават се трите основни интереса.	Отразява потенциалната реакция на отделните заинтересовани страни по отношение на опазването на НКН. Оценява се по следната скала: (3) - силен поддръжник; (2) - умерен поддръжник; (1) - неутрален/независим; (2) - умерен опонент; (3) - силен опонент.	Властта на отделните заинтересовани страни се отнася до количеството ресурси, както следва: Ч - човешки, Ф - финансови, П - политически, ресурсите с които заинтересованите страни разполагат и способността им да мобилизират тези ресурси в подкрепа на опазване на елементи от НКН. В тази колона се идентифицира силата на всяка заинтересована страна по отношение на наличните Ч, Ф и П ресурси. Силата за всеки един от двете ресурси се определя по скала от 1 до 5, където: 5 - много силна; 4 - силна; 3 - средно; 2 - слаба; 1 - много слаба	Нивото на влияние на всяка заинтересована страна се определя от сумата на дадените оценки за всеки елемент от вида: т.е. влияние = Ч+Ф+П;	Оценка за всяка заинтересована страна е произведена на отношението/ влиянието, т.е. Обща оценка = Отношение X Влияние.
					Необходимостта от включване на заинтересована страна в процеса се определя на елементи от НКН се определя по следния начин: Ако общата оценка е по-голяма от 10 в абсолютна стойност - заинтересованата страна трябва да участва, ако общата оценка е по-ниска от 10 в абсолютна стойност, заинтересованата страна може да бъде поканена.
					В тази колона се идентифицира нивото на ангажираност на заинтересованите страни по отношение на НКН. За целта на анализа заинтересованите страни могат да бъдат разделени в три групи: Група 1: Със силно позитивно или негативно отношение към целите и мерките по опазване на НКН и високо ниво на сила/власт (Тази група участва активно в процеса на взимане на решения) Група 2: С умерено позитивно или негативно отношение и средно ниво на власт/сила (С тази група трябва да бъдат провеждани консултации). Група 3: С умерено позитивно или негативно отношение и ниско ниво на власт/сила (Тази група трябва да бъде информирана). Когато общата оценка в абсолютна стойност е между 10 и 20 - Трябва да бъде информирана; между 20 и 30 - Участва в консултации; Повеќе от 30 - Активно участие в процеса на взимане на решения.

Приложение 2

Етични принципи за опазване на нематериалното културно наследство

През 2015, на базата на опита ЮНЕСКО добавя дванадесет етични принципа към Конвенцията от 2003 г. Днес те представляват неразделна част от Конвенцията за опазване на НКН и са предназначени да служат като основа за разработването на специфичен етичен кодекс и инструменти, адаптирани към местните власти и условия.

1) Общностите, групите и индивидите следва да имат основна роля в опазването на собственото си нематериално културно наследство.

2) Правото на общностите, групите и индивидите да продължават практиките, знанията и уменията, необходими за подsigуряване на жизнеността на тяхното нематериално културно наследство, трябва да бъде признато и зачитано.

3) Взаимното уважение, както и зачитането и оценяването на важността на нематериалното културно наследство, следва да доминира в отношенията между държава и общности, групи и индивиди.

4) Всички взаимодействия с общности, групи и индивиди, които създават, пазят, поддържат и предават нематериално културно наследство, трябва да се характеризират с прозрачно сътрудничество, диалог, договаряне и консултации и да зависят от тяхното свободно и информирано съгласие.

5) Трябва да се осигури достъп на общностите, групите и индивидите до инструменти, предмети, артефакти, културни и природни пространства и паметни места, чието съществуване е необходимо за изразяване на практики на нематериалното културно наследство, включително в ситуации на въоръжен конфликт. Трябва да се спазват напълно обичайните практики, регулиращи достъпа до нематериално културно наследство, дори когато те са ограничени за по-широк обществен достъп.

6) Всяка общност, група или индивид трябва да оцени стойността на своето нематериално културно наследство и това нематериално културно наследство не трябва да бъде обект на външна оценка.

7) Обществата, групите и индивидите, които създават нематериално културно наследство, трябва да се възползват от защитата на моралните и материални интереси, произтичащи от такова наследство, и по-специално от използването, изследването, документацията, популяризирането или адаптирането му от членове на общностите или други индивиди.

8) Необходимо е непрекъснато да се отразява динамичната и жива природа на нематериалното културно наследство. Автентичността и уникалността не трябва да представляват опасност и пречка при опазването на нематериалното културно наследство.

9) Общностите, групите, местните, национални и интернационални организации и индивиди трябва внимателно да оценят прякото и косвено, краткосрочно и дългосрочно, потенциално и крайно въздействие на всяко действие, което може да повлияе на жизнеността на нематериалното културно наследство или на общностите, които го практикуват.

10) Общностите, групите и индивидите трябва да играят знакова роля при определянето на това, което представлява заплаха за тяхното нематериално културно наследство, включително деконтекстуализацията, кодифицирането и погрешното му представяне, както и при вземането на решение как да се предотвратят и смекчат подобни заплахи.

11) Културното многообразие и идентичността на общности, групи и индивиди трябва да се спазват напълно. По отношение на ценностите, признати от общностите, групите и индивидите и чувствителността към културните норми, при проектирането и прилагането на защитни мерки следва да се обърне специално внимание към равенството между половете, участието на младите хора и зачитането на етническата идентичност.

12) Опазването на нематериалното културно наследство е от общ интерес за човечеството и поради това следва да се практикува чрез сътрудничество между двустранни, субрегионални, регионални и международни действия; въпреки това общностите, групите и индивидите никога не бива да се отчуждават от собственото си нематериално културно наследство.

• Организация на
• обединените нации
• за образование,
• наука и култура

• Регионален център за
• опазване на нематериалното
• културно наследство в
• Югоизточна Европа
• под егидата на ЮНЕСКО